

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI / 2526

Yayımlar Dairesi Başkanlığı

Özel Dizi / 22

BİLDİRİLER / PAPERS

15-17 Aralık 2000 December 15-17, 2000

Ankara/TÜRKİYE

© T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI, 2000 - ANKARA

ISBN 975-17-2549-6

Kapak Düzeni / Sıtkı ÖZYURT

Uluslararası Mevlana Bilgi Şöleni (2000:Ankara)
Uluslararası Mevlana Bilgi Şöleni
bildirileri, 15-17 Aralık 2000. - Ankara :
Kültür Bakanlığı, 2000.
594 s. : rnk. res. ; 24 cm. - (Kültür
Bakanlığı yayınları ; 2526. Yayınlar Dairesi
Başkanlığı özel dizi ; 22)
Eserde bazı bildirilerin İngilizce metni
vardır.
ISBN 975-17-2549-6
I. k.a. II. Seriler: .
297.758

www.kultur.gov.tr

e-mail : kultur@kultur.gov.tr

Birinci Baskı, 5000 Adet

KIRALI MATBAASI - ANKARA 2000
Tel : (0.312) 418 28 14 - 425 42 07

SON DEVİR MEVLEVİLİĞİ İÇİN BİR KAYNAK HÜSEYİN VASSÂF DİVANI

Yrd. Doç. Dr. Mustafa TATCI *

HÜSEYİN VASSÂF'IN HAYATI:

Son devir mutasavvıf, âlim, şair, edip ve tasavvuf tarihçilerinden olan Hüseyin Vassâf Bey, ilim âleminde daha çok "Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr"⁽¹⁾ adlı beş ciltlik sûfiler ansiklopedisiyle tanınmaktadır. 1872 tarihinde İstanbul'da doğan Vassâf, Mülkiye'den mezun olduktan sonra Rûsûmât Emânetinde, Sirkeci Gümrüğü'nde ve Rûsûmât Baş Müdürlükleri'nde görevler yapmıştır. Karadeniz Gümrükleri teftişinde bulunmuş, Millî hükûmetin idareye geçmesiyle birlikte rûsûmâtla ilgili inkılâbı İstanbul'da sevk ve idare etmiştir. 1922 senesinde emekliye ayrılarak eserlerini tamamlamakla meşgul olmuştur.

Emekli olduktan sonra daha ciddi çalışmalar içine giren müellif, bu tarihten itibaren Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Bursalı İsmail Hakkı ve Niyazî-i Mısırî başta olmak üzere geçmişte yaşayan ve devrinde tanıdığı pek çok tasavvuf büyüğü hakkında incelemelerde bulunmuştur.

Hüseyin Vassâf ömrünün son senelerinde, kış aylarını İstanbul Vezneciler'deki Tekke sokağındaki evinde; yazlarını ise Suadiye'deki sayfiyesinde geçirmiştir. Aralık 1925'te tekkeler kapandığında Kasımpaşa Uşşakî Tekkesinin postnişinidir. 1929 yılında Arnavutköyü'ndeki evinde damar sertliğinden 57 yaşında vefat etmiş, vasiyeti üzerine Rumeli Hisarı kabristanına defnedilmiştir.

Hüseyin Vassâf, 57 sene gibi pek de uzun sayılamayacak ömründe, hepsi birbirinden değerli otuzdan fazla eser kaleme almıştır. *Sefîne-i Evliyâ*, bu eserlerin en tanınmışıdır. Eserleri arasında Süleyman Çelebi'nin Mevlidine *Gülzâr-ı Aşk* adıyla yazdığı şerh⁽²⁾, Bursalı Mehmet Tâhir, Mehmed Es'ad Dede ve İbnül Emîn M. Kemâl gibi devrin tanınmış zevatıyla ilgili biyografik eserleri de vardır. Diğer taraftan bazı sûfî şairlerin ve bilhassa XVII. asrın büyük mutasavvıf Niyazî-i Mısırî'nin şiirlerine şerhler de yazmıştır.

* Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

(1) Bkz. Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar Bl. Nu: 2305-9, C.I-V; Eser, Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz tarafından yayınlanmaya başlanmıştır: Bkz. *Sefîne-i Evliyâ*, C. I, İstanbul 1990; C. II, İstanbul 1999.

(2) Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar Bl. Nu: 2315.

Devrin tanınmış bilginleri elinde ve yanında yetişen Vassâf Bey'in zamanla büyük bir kütüphanesi olmuşsa da, Aksaray yangını sırasında evi yandığı için aralarında kendi yazdığı bazı eserlerinin de bulunduğu pek çok eser zayi olmuştur.

Vassâf, harf inkılabından az önce bu eserlerinin bir kısmının basımı için gayret etmişse de, bunu gerçekleştirememiştir. Müellifin, eserlerini yeni harflere çevirip bastırmaya ise ömrü yetmemiştir. Kitapların yazma müellif hattı nüshalarının çoğu, oğlu Suat Erler tarafından Süleymaniye Kütüphanesi'ne bağışlanmıştır. Tâhirağa Dergâhı'ndan intikal eden bazıları ise Çemberlitaş'taki Karababa Tekkesi'ndedir.⁽³⁾

HÜSEYİN VASSÂF'IN MEVLÂNÂ VE MEVLEVÎLERLE İLGİSİ:

Hüseyin Vassâf Bey, yakın zamanlarda yaşayan en önemli tasavvuf tarihi araştırmacılarından birisi, belki de birincisidir. O, İbnü'l-Emin'in "Son Asır Türk Şairleri" hakkında yaptığı çalışmanın benzerini, mutasavvıf şahsiyetler konusunda gerçekleştirmiştir. Yazmış olduğu sûfi biyografileri incelendiğinde, araştırmacılar için gizli kalan pek çok konu aydınlığa kavuşacaktır.

Kendisi bir Uşşakî müntesibi olmakla birlikte bizatihi bir Mevlevî şeyhi olan Mehmed Es'ad Dede⁽⁴⁾ tarafından yetiştirilen Hüseyin Vassâf, araştırmaları sırasında Mevlânâ'nın ve devrinin Mevlevî büyüklerinin eser ve görüşlerinden de sık sık yararlanır.

Kendi hal tercümesini anlatırken, yetişmesinde en önemli şahsiyet olan Mevlevî şeyhi Mehmed Es'ad Dede hakkında şunları söyler:

"Pederim, bir aralık Mesnevî-hân-ı şehîr Mehmed Es'ad el-Mevlevî hazretlerinin meclis-i sohbetinde zevkyâb olmuş idi. Vâlîde Rüşdiyyesi'ne müdâvim olduğum sırada Es'ad Dede farisî hocamız idi. (Allah rahmet eylesin). Onun perverde-i kerâmeti oldum. Cuma günleri Fâtih'te hünkâr mahfili altında, ramazanlarda müezzin mahfili yanında Mesnevî-i Şerîf okutduğunda henüz küçük yaşlarda olduğum hâlde, pederim beraberinde derse devamla başladım. Salı günleri Bostân, Hâfız, Aruz-ı Endülü'sî okudum. Gülşen-i Râz'dan hissemed-i feyz oldum. On beş yaşında bir çocuk böyle hakâyika müteallik derslerden, tabîî müstefid olamazdım. Fakat, hikmet-i İlâhiyye, o zamândan bu derslerden

(3) M. Tatcı, C. Kurnaz, I. Kasap, *Hüseyin Vassâf*, Ankara 1999; M. Tatcı, C. Kurnaz, "Hüseyin Vassâf", *TDVIA, İslam Ansiklopedisi*, "Hüseyin Vassâf", C. XIX, İstanbul. 1999, s. 19-20.

(4) Hayatı ve şiirleri tarafımızdan incelenmiş olup yayımlanmak üzeredir. Bkz. *Journal Of Turkish Studies-Türklük Bilgisi Araştırmaları*(Tuba), Ağâh Sırrı Levend Armagani (I), Harvard University, Harvard 2000.

• zevk almağa başlamış idim. Terkinden hazer ederdim. Es'ad Dede'nin, Çayırılı Medrese'de odasına da girer, Kaside-i Hamriyye okurdum. Kalbime genç yaşında tohm-ı tasavvuf ve aşkı eken Es'ad Dede Hazretleri olduğunu bi't-tazîm arzederim. Onun hâtıra-i ihtirâmı olarak bu bâbda mufassal bir esere başladım ve kütüphâne-i dehre yâdigâr eyledim." (5)

Hüseyin Vassâf, Sefine'sini yazarken Mevlânâ ve Mevlevî büyüklerini de incelemiş, bu çerçevede, 1912 senesinde gerçekleştirdiği bir seyahette önce Ankara'ya oradan da Konya ve Afyon'a geçmiştir. Hal tercümesini anlatırken bu konuda da şunları kaydetmektedir:

"1327 senesinde Ankara'ya Hacı Bayram-ı Veli Hazretlerinin ziyaretlerine gittim. Orada bir hafta Hz. Pîrî'nin misafiri oldum, saadetler ve devletler buldum. Oradan Konya'ya gittim. Hazret-i Mevlâna -min külli'l-vücûh evlânâ-Efendimizin südde-i seniyyelerine yüzler sürdüm:

Titriyor cân u dilim Hazret-i Mevlâna'ya

Ol sebebdan yanarım Hazret-i Mevlâna'ya

terânesiyle dem-sâz oldum. Âh o ne âlemler idi; âh o ne âdemler idi! Afyonkarahisar'ında Sultân Divânî'yi ziyâret etdim." (6)

Bu geziler sırasında elde ettiği bilgileri Sefine'de kaydeden müellif, aynı zamanda görüp yaşadıklarını da şiire dökmüştür. Bu belgesel nitelik taşıyan şiirlerin tamamı Divân'ında kayıtlıdır.

MEVLÂNÂ, MEVLEVİLİK VE MEVLEVİLERLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI:

Vassâf'ın Mevlâna ve Mevlevîlerden söz eden eserleri şunlardır:

1-Şerh-i Esmâr-ı Esrâr Sefine-i Evliyâ-yı Ebrâr: Tarikat silsilelerini ve şeyh biyografilerini toplayan Sefine, beş cilttir. Mevlâna ve Mevlevîler bu eserin I. cildinde yer almaktadır. (7)

Hüseyin Vassâf, bu önemli eserini 15 Şubat 1318/1902'de sahaflarda eline geçen Esmâr-ı Esrâr'ı şerh etmek maksadıyla yazmaya başlamışsa da, eser sadece onun şerhi olmaktan çıkmış toplanan geniş bilgiler sayesinde beş büyük cilt haline gelerek biyografik sûfi kitaplarının en büyüklerinden birisi olmuştur. Eserin müsveddesi 1923'te, tebyizi 1925'te tamamlanmıştır.

(5) M. Tatcı, "Kendi Kaleminden Hüseyin Vassâf Bey", *Edebiyattan İçeri*, Ankara 1997, s. 577-578.

(6) M. Tatcı, A. g. e., s. 583.

(7) Bkz. *Sefine-i Evliya*, Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar Bl. Nu: 2306. Eserin I ve II. Ciltleri Ali Yılmaz ve Mehmet Akkuş tarafından yayımlanmıştır. (Bkz. *Sefine-i Evliya*, C. I, İstanbul 1990; C. II, İstanbul 1999).

Sefine-i Evliya'da Mevlâna ve Mevlevîler "Tarikat-i Aliyye-i Mevlevîyye" başlığıyla ele alınmakta, Mevlâna'nın silsilesi, hayatı ve lakapları incelendikten sonra sırasıyla Mevlâna'nın hayatında ve yetişmesinde etkili olan şu şahısların hayatları ve menakıpları verilmektedir:

Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî, Şeyh Sahaladdin Hazretleri, Ahmed el-Gazzâlî, Şems-i Tebrîzî Hazretleri, Muhammed Dede Hazretleri, Sultânü'l-Ulemâ Hazret-i Bahaeddîn, Sadreddin-i Konevî, Kemâleddin-i Kâşânî Hazretleri, Şerefeddin Davud b. Mahmud-ı Kayserî, Hazret-i Mevlâna (8) Hüsameddin Çelebî Hazretleri, Sultan Veled Hazretleri, Ulu Ârif Efendi Hazretleri, Mehmed Es'ad el-Mevlevî, Mehmed Tâhirü'l-Mevlevî.

Hüseyin Vassâf eserinin bu bölümünde ayrıca yakın dostu Ahmed Remzî Dede'nin manzum bir Mevlevî silsilenâmesini olan "Tarihçe-i Aktâb"ını aynen almaktadır. Ancak müellif söz konusu eserinde Ulu Ârif Çelebî'den sonra gelen Mevlevî postnişinleriyle Çelebîlerin hayatlarını inceleme imkânı bulamamıştır.⁽⁹⁾

2-Es'ad-nâme: Mehmed Es'ad Dede hakkında yazılmış olan en önemli kaynak şüphesiz öğrencisi Hüseyin Vassâf'ın Es'ad-nâme isimli eseridir.⁽¹⁰⁾ Vassâf, H. 1339 senesinde telif ettiği bu eserinde Dede'yle ilgili hemen hemen bütün bilgileri toplamış, kaybolmayan ve yanmayan şiirlerini kaydetmiştir. Eserde ayrıca devrin tanınmış melevîleri Hulûsî-zâde Osman Nuri, Şeyh Seyfeddin Efendi, Ahmed Remzî Dede, Mehmed Ziya Efendi, Âdil Abdurrahman Efendi, Abdülbaki Dede, Seyyid Hafız Tahsin Efendi, Ahmed Avnî Konuk ve Mehmed Cemâl Bey'in, Hüseyin Vassâf'a Es'ad Dede ile ilgili yazdıkları mektuplar mevcuttur. Vassâf'ın belirttiğine göre, Es'ad-nâme'deki bir kısım şiirler kendisi tarafından derlenmiş, bir kaç şiir de Ahmet Avni Konuk'tan alınmıştır.

3-Remzî-nâme: Vassâf bu biyografik eserini, yakın dostu Üsküdar Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Remzî Dede'nin hayatı hakkında 1924 senesinde kaleme almıştır. Bu eserin yazma nüshasının kimin elinde olduğu belli değildir. Bir fotokopisi Prof. Dr. Hasibe Mazioğlu'ndadır. Mazioğlu, bu eseri Remzî Dede'nin hayatını konu alan bir bildiride ve şiirlerini yayımladığı eserinde geniş olarak tanıtmıştır.⁽¹¹⁾

(8) Bu başlık altında ayrıca Mevlâna ile ilgisinden dolayı Hüseyin el-Hatibî, Bahaeddin-i Veled, Feridüddin-i Attâr gibi zevat da değerlendirilmektedir.

(9) Hüseyin Vassâf, *Sefine-i Evliya*, Haz. A. Yılmaz, M. Akkuş, C. I, İstanbul 1990, s. 297-342.

(10) Süleymaniye Ktp. Ragıp Paşa Bl. 3287/1293; Mikrofilm için bkz. Ankara Millî Ktp. MFA 06 1569. Vassâf, *Sefine*'de bu eserin bir nüshasının Karababa Tekkesi'nde olduğunu belirtir. Bkz. *Sefine*, I, s. 14.

(11) Hasibe Mazioğlu, "Ahmet Remzî Akyürek, Remzî Dede", *I. Millî Mevlâna Kongresi*, 3-5 Mayıs 1985, Konya 1986, s. 239 vd.; Aynı Yazar, *Ahmet Remzî Akyürek ve Şiirleri*, Ank. 1987, s.1.

4-Divân-ı Vassâf: Divân, Vassâf'ın şiirlerini topladığı büyük ve önemli bir eserdir. Müellif hattı yegâne nüshası Süleymaniye Kütüphanesindedir.⁽¹²⁾ Eserle ilgili olarak İsmail Kasap tarafından⁽¹³⁾ bir master çalışması ve tarafımızdan ayrıca bir müşterek⁽¹⁴⁾ çalışma yapılmıştır.

Divân, 265 sayfa bir yazmadır. Yer yer boş sayfalar bulunmaktadır. İçinde 504 şiir vardır. Şair, sonradan doldurmak amacıyla boş bıraktığı sayfaların bir kısmını yazamamıştır. Divân bu haliyle müretteb değildir. Şiirler harf sırasına göre dizilmeye çalışılmışsa da sonlara doğru harf sırası bırakılmış, gazeller, kasideler, müfretler, tahmisler, taştirler, tesbiler karışık şekilde verilmiş, şaire yazılan nazireler, şairin yazdığı nazireler, hatta şaire yazılan medhiyeler bile Divân'a eklenmiştir.

Vassâf, aruza son derece hakim ve kolaylıkla şiir yazabilen bir şairdir. Şiirleri, dönemine göre oldukça sade bir dille kaleme alınmıştır. Divân'ındaki şiirlerde gazel, kaside, murabba', muhammes, müsebbâ', terbi', tahmîs, tesdîs, tesbi', taştir, matla' ve müfred, mesnevî, rubaî, kıt'a ve şarkı gibi hemen her çeşit nazım şekli denenmiştir. Bu nazım şekilleriyle içinde na't, münâcât, medhiye, mersiye türünde yazılmış şiirler, tarih manzumeleri ve silsilenameler çoğunluktadır. Şairin, kendi şiirlerini de tahmis, taştir ve tesbi' ettiği görülür.

Divân, son devir edebiyat tarihimiz ve bilhassa tasavvuf kültürümüz için belgesel bir nitelik taşımaktadır. Bu eser için "bir mersiyeler, medhiyeler ve silsilenâmeler divânıdır" diyebiliriz. Vassâf, Sefine-i Evliyâ'yı yazarken dolaştığı türbe ve tekkelerin tarikat büyüklerine yazdığı şiirlere, tanıştığı postnişinler hakkında yazdıklarını da ekleyince divân manzum bir "terâcim-i ahvâl" kitabı görüntüsü almıştır. Yine meşhur sufiler ve tanıdığı mutasavvıflar hakkında yazdığı vefat tarihleri ile tekke ve camilerin inşa ve tamiri hakkında yazdığı tarih manzumeleri Divân'ı tarih ve edebiyat tarihi açısından da önemli bir kaynak haline getirmektedir.

Kasidelerin pek çoğu mersiye ve medhiye türündedir. Medhiyeler daha ziyade tarikatler ve müşidler hakkında yazılmıştır. Bunlar arasında Mevlvî, Nakşî, Halvetî, Rufâî, Kadirî, Celvetî, Cerrahî, Mısrî, Bayramî, Şabanî, Uşşâkî, Gülşenî, Sünbülî büyükleri sayılabilir.

Divân'da başka şairlerin şiirlerine nazireler, tahmisler, taştirler, tesdisler ve tesbi'lerin yanında devrin tanınmış şairlerinin Vassâf'a yazdığı nazireler ve tahmisler de vardır. Bunlardan Behçet Dede, Mehmet Şemseddin Mısrî ve Tâhirü'l-Mevlevî'ninkiler bir kaç adettir. Ayrıca, müşterek gazeller bulunmaktadır.

(12) Hüseyin Vassâf, *Divân-ı Vassâf*, Süleymaniye Ktp., Yazma Başlıklar Bl. No: 2311.

(13) İsmail Kasap, *Hüseyin Vassâf ve Divanı*, Gazi Ün. SBE. YL. Tezi, Ankara 1996.

(14) M. Tatcı, C. Kurnaz, I. Kasap, *Hüseyin Vassâf*, Ankara 1999.

Vassâf'ın divânında, Mevlâna ve Mevlevîler hakkında yazdığı 25 şiir bulunmaktadır. O, bu şiirlerinden bazılarını hem Sefîne'sine almış, hem de, Ceride-i Sufiyye'de yayımlamıştır.⁽¹⁵⁾ Divân'da ele alınan Mevlevîler, Mesnevî şâirleri ve Mesnevîhânlar arasında Âbidin Paşa, Suûdü'l-Mevlevî, Ahmed Ferid, Hasirî-zâde Elif Efendi, Mehmed Es'ad Dede, A. Avnî Konuk, Erzurumlu Abdürrezzak İlmî, Nâyî Osman Dede, Remzî Dede, Abdülbaki Baykara ve Hüseyin Fahreddin Dede bulunmaktadır. Vassâf'ın, bu şahıslarla ilgili düşünceleri aşağıda değerlendirilecektir.

VASSÂF'IN DİVÂNINDA MEVLÂNA VE MEVLEVÎLERLE İLGİLİ BELGESEL ŞİİRLER:

MEVLÂNA :

Hüseyin Vassâf Bey'in divânında doğrudan Mevlâna'yı konu alan ve öven dört manzume, Mesnevî hakkında yazılmış bir lahika, Mevlevî tâcını ve semâ konusunu işleyen iki ayrı manzume bulunmaktadır. Onun Mevlâna'yı ele aldığı şiirlerinden birisi Konya ziyareti esnasında yazılmış olup duygularını ifade etmektedir:

*Titriyor cân u dilim Hazret-i Mevlâna'ya
Bu sebeble yanarım Hazret-i Mevlâna'ya*

*Severim cân u gönülden o muazzam pîri
Arz-ı tekrîm ederim Hazret-i Mevlâna'ya*

*Konya'nın kubbe-i hadrâsı göründükde hemân
Yandı dil nâire-i Hazret-i Mevlâna'ya*

.....
*Âkıbet aşk ile sürdü yüzünü Vassâfı
Hâk-i pâk-i kadem-i Hazret-i Mevlâna'ya*

Vassâf Bey, bir müfredinde de, Mevlâna'dan şefaât umarak şöyle der:

*Umarım kemter-i Vassâf'a şefâat eyleye ⁽¹⁶⁾
Düşerim pâyına ben Hazret-i Mevlâna'nın*

(15) "Hazret-i Mevlâna'ya", *Ceride-i Sufiyye*, C. 3, S. 92 s. 256; "Hazret-i Celâleddin-i Rûmî", *Ceride-i Sufiyye*, C. 3, S. 75, s. 267.

(16) *Divan*, s. 226.

Vassâf, söz konusu manzumelerinde Mevlânâ'yı şu özellikleriyle tavsif eder:

Bir mürşid-i ekmel olan Mevlânâ, ölmeden önce ölünüz ve kenz-i mahfi (gizli hazine) sırrına mazhar ve mâlik, eşyanın mahiyetinden haberdâr, âlimlerin ve şairlerin baş tâcı, ölü gönülleri diriltten bir kutsal nefes, Tanrı aşkının sâkîsi, zâhir ve bâtın ilimlerinde zamanının en seçkini, marifet bahçesinin gülü, hakikat denizinin incisi, marifet semasının güneşi, irfân gecesinin parlak ayı ve aşk ehlinin gözüne ışıktır. Mesnevî ise, Kur'ân'ın özüdür.

Vassâf'ın, semâyı ele aldığı şiirinde doğrudan Mevlevîlerin semâi işlenmemekle birlikte, bu şiir, konunun mahiyetini ortaya koyması açısından önemlidir. Ona göre semâ, doğrudan âşıkların gönül âlemiyle ilgili olup, hüsn-i dilber dediği Tanrı'nın tecellî etmesiyle meydana gelen vecdin eseridir. Söz konusu gazelin matla ve makta beyitleri şöyledir:

Vecde geldi hüsn-i dilberden gönül eyler semâ

Ol güzel cânânın aşkından gönül eyler semâ

.....

Cezbe-dâr oldu kemâl-i neş'eden Vassâf-ı aşk

Hazret-i Allah'a aşkından gönül eyler semâ

Vassâf, bir kıt'asında Mevlevî tâcını, Mevlevî'nin nûr olan vücûdunun ve aşk ehlinin yol göstericisi olan Mevlânâ'nın bir işareti kabul etmektedir:

Sikke-i pâk-i Mevlevîdir bu

Tâc-ı pür-nûr-ı Mevlevîdir bu

Zât-ı pâk-i Cenâb-ı Mevlânâ

Ehl-i aşkın pîşrevidir bu

*

Divân'ında hakkında medhiyyeler ve vefat tarihleri yazdığı Mevlevîleri anlatırken de, değindiğimiz gibi, Hüseyin Vassâf, devrinde yaşayan pek çok Mevlevî ile arkadaşlık etmiş, onların meclislerinde bulunmuş ve yine o günün tanınmış mesnevîhânlarından dersler almıştır. Bunlar içinde Es'ad Dede, Ahmed Remzî Dede, Ahmed Avni Konuk ve Abdülbaki Dede, Tâhirü'l-Mevlevî ve Elif Efendi'nin özel bir yeri vardır.

Divândaki,

*Mevlevîler gönlümü cezbettiler
Hâlimi âşıklığa kalb etdiler*

matlaıyla başlayıp,

*Rûhuma oldu gıdâ sohbetleri
Feyz-i enzârı bana nasb etdiler*

maktayıla biten şiir, her halde Ahmed Remzî Dede'nin sohbetinin tesiriyle yazılmış olsa gerektir.

*

Hazret-i Mevlâna'yâ hıyn-ı ziyârette ⁽¹⁷⁾

*Titriyor cân u dilim Hazret-i Mevlâna'ya
Bu sebeble yanarım Hazret-i Mevlâna'ya*

*Severim cân u gönülden o muazzam pîri
Arz-ı tekrîm ederim Hazret-i Mevlâna'ya*

Konya'nın kubbe-i hadrâsı göründükde hemân ⁽¹⁸⁾
Yandı dil nâire-i Hazret-i Mevlâna'ya

*Ne muallâ, ne mutarrâ, ne müfehham ravza
Mest olur zâiri hep Hazret-i Mevlâna'ya*

*Geldi bir lerze aşk sabr u karârım gitti
Âşıkım neyleyeyim Hazret-i Mevlâna'ya*

Ma'kes-i hüsn-i ezel oldu mübârek zâtı ⁽¹⁹⁾
Mazhar-ı tam dediler Hazret-i Mevlâna'ya

(17) *Divan*, s. 182, *Sefine*, I, s. 316. Vassâf, *Sefine*'de, bu şiirin başında şunları söylemektedir: "1327 (1911) senesinde, âsitân-ı muallâ-yı Mevlâna'ya rûmâl olmak ümniyesiyle (yüz sürmek arzusuyla) Konya'ya gittim. şeref-i ziyârete mazhar oldum. O zaman sünûh etmişti (içime doğmuştu).

Bu beyit *Sefine*'de şöyledir:

*Titriyor hep içerim Hazret-i Mevlâna'ya
Cân u dilden yanarım Hazret-i Mevlâna'ya*

(18) bana: hemân, *Sefine*.

(19) Beyit *Sefine*'de yok.

Âkibet aşk ile sürdü yüzünü Vassâfi ⁽²⁰⁾

Hâk-i pâk-i kadem-i Hazret-i Mevlâna'ya

*

Mefhar-i Mevlevîyân Hazret-i Mevlâna'dır ⁽²¹⁾

Mâlik-i genc-i nihân Hazret-i Mevlâna'dır

Gül-i gülzâr-ı ma'ârif idi ol zât-ı şerîf ⁽²²⁾

Mahrem-i râz-ı cihân Hazret-i Mevlâna'dır

Ulemânın hükemânın şuarânın tâcı

Nice mürde dile cân Hazret-i Mevlâna'dır

Ka'be-i dâniş ü irfân idi zât-ı pâki

Sâhib-i fevz ü emân Hazret-i Mevlâna'dır

Sâki-i aşk-ı Hudâ matla'-ı envâr-ı hüddâ

Kutb-ı aktâb-ı cihân Hazret-i Mevlâna'dır

Mazhar-ı ism-i Hakîm mahrem-i esrâr-ı azîm

Gavs-ı yektâ-yı zamân Hazret-i Mevlâna'dır

Zâhir ü bâtın ulûmunda ⁽²³⁾ *ferîd-i âlem*

Nûr-ı irfânı ayân Hazret-i Mevlâna'dır

Şems-i devvâr gibi nûru cihân-pîrâdır

Nûr-bahşâ-yı cinân Hazret-i Mevlâna'dır

Mürşid-i ekmel idi her emeli hâsıl idi

Sırr-ı Mûtû'yu bulan Hazret-i Mevlâna'dır

Evc-i himmet güneşi lem'a-i Sıddîk-i Nebî

Sâhib-i devlet ü şân Hazret-i Mevlâna'dır

(20) beyit Sefîne'de şöyledir:

Akibet aşk ile sürdün yüzünü ey Vassâf
Ravza-i alîyye-i Hazret-i Mevlâna'ya

(21) Divan, s. 38; Sefîne, I, s. 317.

(22) şerîf: kerîm, Sefîne.

(23) Zâhir ü bâtın ulûmunda: İlmi-zâhir ü bâtında, Divân.

Mesnevîsi nice esrâr u nûkâta mahzen ⁽²⁴⁾
Bûlbûl-i bâğ-ı cenân Hazret-i Mevlâna'dır

Kemteri âşıkı ⁽²⁵⁾ *Vassâfını mahrûm etmez*
Himmeti dâim olan Hazret-i Mevlâna'dır

*

Velâyet ehline server Celâleddîn-i Rûmî'dir ⁽²⁶⁾
Hakâyık bahrine gevher Celâleddîn-i Rûmî'dir

Vücûd-ı mekremet efzûdu mülk-i Rûma ni'metdir
Vücûdu hikmete masdar Celâleddîn-i Rûmî'dir

Kemâl-i devlete nâil olan zât-ı mufahhamdır
Kerâmet bâğına mazhar Celâleddîn-i Rûmî'dir

Muhibb-i zâtı olmak pek büyük izzet selâmetdir
Kulûba himmeti evfer Celâleddîn-i Rûmî'dir

Semâ-yı ma'rifetde mîhr-i tâbân-ı sa'âdetdir
Uyûn-ı ehl-i aşka fer Celâleddîn-i Rûmî'dir

Hikem-perdâz-ı aşkdır dürre-i Sıddîk-i ekberdir
Be-gâyet sâfileşmiş zer Celâleddîn-i Rûmî'dir

Kitâb-ı Mesnevî'si magz-ı Kur'ân menba'-i esrâr
Ma'ârif kenzine rehber Celâleddîn-i Rûmî'dir

Ne âlî bir kitâb-ı hikmet-âmûz-ı edebdir o ⁽²⁷⁾
Uluvv-i rütbesi ebher Celâleddîn-i Rûmî'dir

Döner meydân-ı aşkda cezbe vü hâlât ile cânâ
Şeb-i irfânda meh-peyker Celâleddîn-i Rûmî'dir

(24) mahzen: menşe', Divân.

(25) âşıkı: bendesi, Sefîne.

(26) Divân, s. 38-39; Sefîne, I, s. 319.

(27) edebdir o: edeb ü irfân, Sefîne.

Seherlerde çıkardı âh u feryâdı semâvâta ⁽²⁸⁾
Reh-i aşkdan haber söyler Celâleddîn-i Rûmî'dir

Semâ-yı sıdk u irfâna vücûd-ı ziynet-efzâdır
Misâl-i encüm-i enver Celâleddîn-i Rûmî'dir

Müdevven bir kitâb-ı aşk-ı esrâr oldu Mevlâna
Bütün uşşâka ser-defter Celâleddîn-i Rûmî'dir

Mürîd-i hâlise dâim eder bezl kerem ü himmet
Muallâ mürşid-i eşher Celâleddîn-i Rûmî'dir

Doğar Vassâf'ının kalbinde her gün şems-i Mevlâna
Mükerrem pîr-i feyz-perver Celâleddîn-i Rûmî'dir

*

Vecde geldi hüsn-i dilberden gönül eyler semâ ⁽²⁹⁾
Ol güzel cânânın aşkından gönül eyler semâ

Ermek ister âşıkân vuslat-serâ-yı halvete
Dâim istimdâd eder cândan gönül eyler semâ

Olmuşum didâra müştâk âşık-ı şûrîdeyim
Her zamân bu hâl-i mestîden gönül eyler semâ

Öyle ezvâk-ı derûnî var semâ-ı aşkda ki
Arş-ı esrâr-ı temâşâdan gönül eyler semâ

Cezbe-dâr oldu kemâl-i neş'eden Vassâf-ı aşk
Hazret-i Allah'a aşkından gönül eyler semâ

*

Umarım kemteri Vassâfa şefâat eyleye ⁽³⁰⁾
Düşerim pâyna ben Hazret-i Mevlâna'nın

*

Tâc-ı Mevlevî için:
Sikke-i pâk-i mevlevîdir bu ⁽³¹⁾

(28) Mısra Sefîne'de şöyledir: Seherde çıkar âh u figâni arş-ı alâya.

(29) *Divan*, s. 93.

(30) *Divan*, s. 226.

(31) *Divan*, s. 229.

*Tâc-ı pür-nûr-ı Mevlevîdir bu
Zât-ı pâk-i Cenâb-ı Mevlâna
Ehl-i aşkın pîşrevîdir bu*

*

Lahika

*Tamâmen onsekiz beytdir nümâyân nezr-i Mevlâna (32)
Bu medhiyyem ile zâhir gönül bahrinde mevcullah*

*Anı kim söyleyen Hak söyleten Hak'dır hakikatde
Bu yolda arz-ı teslîmiyyet etti evliyâullah*

*Kemâl-i aşkımın burhânıdır pîrim Hüsâme'd-dîn
Hem 'âm-ı mâsivâdan yüz çevirdim zikrim illallah*

*Şefa'ât isterim senden Muhammed Nûrî-i Vassâf
Talebkâr-ı visâlim ben bi-hakkı şevk û aşkullah*

*

*Mevlevîler gönlümü cezbettiler (33)
Hâlimi âşıklığa kalb etdiler*

(32) *Divan*, s. 257

(33) *Divan*, s. 47. Vassâf Bey'in bu şiiri Ahmed Remzî Dede tarafından taştîr edilmiştir. Şair söz konusu taştîri de *Divanına* "Üsküdar Mevlevî Şeyhi Ahmed Remzî Dede Efendi Hazretleri bu manzûme-i fakîrânemi su sûretle taştîr buyurmuşlardır" şeklinde bir başlık koyarak kaydetmiştir. (Bkz. Hüseyin Vassâf, *Divan-ı Vassâf*, Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar Bl. No: 2311, s. 3).

*Mevlevîler gönlümü cezb etdiler
Şemse bir pervânedir kesb etdiler
Dönderip hâlât-ı feyz-â-feyz ile
Hâlimi âşıklığa kalb etdiler*

*Bezm-i âlemden kesildi râğbetim
Bâde-i telhîmî mey-i azb etdiler
Giydirip tennûre-i meyl-i bekâ
Hubb-ı dünyâdan beni selb etdiler*

*Pîr-i 'âlî-şâna vardır nisbetim
Sikke-i aşkın dile darb etdiler
Kayd-i heştiden olup bi-iltiyâr
Hânkâh-i Pîr'e dek celb etdiler*

*Cân u dilden sevdi cânım onlara
Cân u dilden def'-i her zenb etdiler
Var mı hâcet söyleyim bir bir oru
Ârifâna himmeti hep etdiler*

*Râhuma oldu gıdâ sohbetleri
Öyle ta'âma beni de'b etdiler
Kalmadı artık gözümde izz ü câh
Feyz-i enzârı bana nasb etdiler*

*Bezî-i âlemden kesildi râğbetim
Hubb-i dünyâdan beni selbetdiler*

*Pîr-i âl-i şâna vardır nisbetim
Hânkâh-ı pîre dek celbetdiler*

*Cân u dilden sevdi rûhum onları
Ârifâna himmeti hep etdiler*

*Rûhuma oldu gıdâ sohbetleri
Feyz-i enzârı bana nasb etdiler*

ÂBİDÎN PAŞA

1843'te Preveze'de doğup, 1908'de İstanbul'da vefat etti. Kaymakamlık, mutasarrıflık ve valiliklerde bulundu. Kısa bir süre Hariciye nazırlığı yaptı. Arnavutça, Arapça, Farsça Rumca ve Fransızca şiirler yazan Âbidin Paşa, Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin birinci cildine yaptığı altı ciltlik şerhiyle şöret bulmuştur.⁽³⁴⁾ Vassâf, Âbidin Paşa'nın Mesnevî şerhi vesilesiyle duygularını bir manzumeyle dile getirmiştir.)

Şârih-i Mesnevî Âbidîn Paşa merhûma:

Şârih-i Mesnevî-i Mevlâna ⁽³⁵⁾
Ser-firâz-ı âlem-i hükemâ
Mahzen-i ilm ü fazl-ı bî-hemtâ
Hazret-i Zeyne'l-Âbidîn Paşa

Vüzerâ-yı fihâm-ı devletten
Urafâ-yı kirâm-ı hikmetten
Fuzalâ-yı izâm-ı ümmetten
Hazret-i Zeyne 'l-Âbidîn Paşa

(34) Âbidin Paşa, Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerif, Dersaadet 1305; TDEA, İstanbul 1977, s.24; Bursalı M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. M. Tatcı, C. Kurnaz, C. II, Ankara 2000, s. 341.

(35) Hüseyin Vassâf, *Divan-ı Vassâf*, Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar Bl. Nu: 2311, s. 3.

*Yazdı şerh-i belîği rikkatle
İhtitâma erince himmetle
Zevkyâb oldu bir beşâretle
Hazret-i Zeyne'l-Âbidîn Paşa*

*Bûy-ı sünbül-meşâmuna erdi
Sümbülistân-ı Merkeze girdi
Nûr-ı irfâna tezeyyün verdi
Hazret-i Zeyne'l-Âbidîn Paşa*

*Neş'e-yâb oldu rûh-ı Mevlâna
Şübhe etmem ki bunda ey dânâ
Revvahallahü rûheke ebadâ
Hazret-i Zeyne'l-Âbidîn Paşa*

SUÛDÜ'L-MEVLEVÎ:

Şeyhülislam Ebussuûd Efendinin soyundandır. Babası, Divân-ı hümayûn kayıt kalemi mümeyyizi Rıza Saffet Bey'dir. 1882'de Boğaziçi'deki Kuruçeşme'de doğdu. Beşiktaş'taki Hamidiye mektebinde okudu. Özel dersler alarak yetişti. Çeşitli hatlardan icazetler aldı. Divân-ı hümayun mühimme kalemi ve Ayan meclisi katipliği, bazı okullarda yazı hocalığı yaptı. Ayan Meclisinin dağılmasından sonra açıkta kaldı. Babiali caddesinde bir dükkanda haftalıkla geçinmeye çalıştı. 1930'da Millet Kütüphanesi memurluğuna tayin edildi. 1947'de felce tutuldu. İki sene kadar bir süre bu halde yattı. 25 Ağustos 1948 Cumartesi günü vefat etti. Merkez Efendi Camisinin haziresine defnedildi.⁽³⁶⁾

Bir Mevlevî olan ve Suûdü'l-Mevlevî mahlasıyla şiirler yazan şâirin, bazı şiirleri devrin edebî mecmualarında yayınlanmıştır. Divânı ⁽³⁷⁾ ve başka eserleri vardır. Müellif hattı bazı şiirleri "Sadâlarım" adıyla Millî Kütüphane'deki bir defterde bulunmaktadır.⁽³⁸⁾ Ömrünün son döneminde bir çok levha yazmış ve geçimini yazdığı hatlarla temin etmiştir.

Suûdü'l-Mevlevî'nin, Mevlâna ve Mevlevîlikle ilgili şiirleri de bulunmaktadır. Bunlar arasında Avnî Bey'in

(36) Tâhir Olgun, "Acı Bir Kayıp, Hattat ve Şair Suûdü'l-Mevlevî", *İslam Yolu*, Sayı 28, Ekim 1948, s. 3-4; İbnül Emin M. Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1988, C. 3, s. 1748-1750.

(37) *Divan*, Millet Ktp. Ali Emiri-Manzum Eserler Bl. Nû: 526; İbnü'l-Emin Mahmud Ktp. Nu: 3088.

(38) Suûdü'l-Mevlevî, *Sadâlarım*dan, Haz. Ahmet Uludağ, GEF. Bitirme tezi, Ankara 1998.

Miyân-ı lücce-i mihnetde kaldım bî-kes ü tenhâ

Amân yâ Hazret-i Monlâ Celâleddin-i Mevlâna

beytini tesdisi, Gâlib'in "Gizlesem de âşikâr etsem de cânımsın benim" mısraının terbiî;

Suûd-ı Hazret-i Monlâ Celâl'e müntesibim

Benim o bende ki şâh u gedâ nedir bilmem

maktâyyla biten ve kendisinin bir Mevlevî müntesibi olduğunu belirttiği gazeli, anılmaya değer güzellihtir. Yine;

Bir tarz-ı hâmuşânede gûyiyâyım ben

Bî-savt u hurûf ayn-ı ma'nâyım ben

Hamdenlillah ayn-ı hâkim ammâ

Hâk-i kadem-i Hazret-i Mollâ'yım ben

şeklindeki rûbaisinde Hz. Mollâ'nın ayak toprağı olduğunu belirtir.

Vassâf, şair ve hattat Suûdü'l-Mevlevî hakkında iki manzume yazmıştır.

Bu manzumelere göre Suûdü'l-Mevlevî, Mevlevîlik bahçesinde yetişen ve Mevlâna bendelerinden olan bir âşıktır. Tevhid sırrına âşinâdır. Zevk-i selîm sahibi, hoş mizaçlı bir şahsiyettir. Sözlerindeki teshîr kuvveti ve hüsn-i hat konusundaki mahareti ise diğer önemli özellikleridir.

*

"Şuarâdan ve hattâtından Suûdü'l-Mevlevî Bey kardeşimizin mütâlâa olunan Dîvân'ına yazdığım manzûmedir:

Gülzâr-ı Mevlevîde bir gül-i hoş-bûsun ey Suûd ⁽³⁹⁾

Sen aşk mazharısın şâ'ir-i hoş-gûsun ey Suûd

Eş'âr-ı ârifanên ile rû-nümâna sen

Ez-cân-ı âşık-ı şeydâ-yı Hû'sun ey Suûd

Râz-ı âşinâ-yı feyz ü edebsin hakîkaten

Tabında zevk-i selîm sâhibi hoş-husun ey Suûd

Teshîr eder insânı ol âşıkâne sözlerin

Zerrât-ı kâinâtda neş'e ile Hak-cûsun ey Suûd

(39) Dîvân, s. 31.

*Yüksel semâya aşk-ı hakîkiye doğru sen
Vassâf-ı ilm ü ma'rifete âb-rûsun ey Suûd*

*

*Hattât Suûdü'l-Mevlevî' ye:
Peyrev-i pîr-i tarîkattir Suûdü'l-Mevlevî⁽⁴⁰⁾
Mazhar-ı izz ü sâ'adettir Suûdü'l-Mevlevî*

*Neş'e-i ma'nâ ile bulmuş safâ-yı devleti
Lâuk-ı tevkîr ü midhattir Suûdü'l-Mevlevî*

*Feyz-i Mevlâna ile ermiş makâm-ı rıfka
Sâhib-i irfân u izzettir Suûdü'l-Mevlevî*

*Hüsn-i hattı hüsn-i hâlî meslek-i müstahseni
Bâis-i fahr u meveddettir Suûdü'l-Mevlevî*

*Mahlâsı Vassâf meftûn eyledi hoş hasleti
Ârif-i esrâr-ı vahdettir Suûdü'l-Mevlevî*

AHMED FERİD EFENDİ:

Hüseyin Vassâf'ın dostları arasında Hallâc Baba Dergâhı şeyhlerinden Ahmed Ferîd Efendi de bulunmaktadır. 1866'da İstanbul'da doğan Ahmed Ferîd, Yine İstanbul'da 1910'da vefat etmiştir. İyi bir eğitim alarak Arapça ve Farsça öğrenen Ferîd, Rüşdiyyede hocalık da yapmıştır. Ferîd, ve Ferî mahlasıyla şiirleri bulunan Ahmed Ferîd Efendi, şairliği ve musikîşinâslığıyla şöhret bulmuştur. Bir Sa'dî şeyhi olmasına rağmen Mevlâna âşıklarından olan ve Mesnevîhanlığıyla tanınan şeyhin vefatından sonra, Vassâf bir manzume yazmıştır. Bu manzumeden anlaşıldığına göre şeyh, tevhid ehli, hilm sahibi, yumuşak huylu, tatlı sözlü ve sevimli, mesnevî ve hadis ilimlerini tedris eden, nazmı ve nesri bilen bir şahsiyettir. Hallâc Baba dergâhında dört sene hizmet vermiştir.

*

Üsküdâr'da Hallâc Baba Dergâhı Şeyhi Ahmed Ferîd Efendi merhûm için söylenmiştir:

⁽⁴⁰⁾ *Divan*, s. 210.

Gülşen-i tevhîdde bir bülbül idi Ahmed Ferîd ⁽⁴¹⁾
Nâil-i hasretle demsâz zât idi Ahmed Ferîd

Meclis-ârâ ehl-i dil hilm ü sükûnet sâhibi
Vâkıf-ı esrâr-ı tevhîd Şeyh idi Ahmed Ferîd

Bâğ-ı ezvâk-ı tasavvufdan kemâli gösterip
Mesnevî tadrîs eder bir merd idi Ahmed Ferîd

Feyz-i envâr-ı Muhammed'le hadisen ders verip
Âleme neşr-i füyûz etmiş idi Ahmed Ferîd

Âlim ü nazm u nesrinde hem edebde muktedir
Haslet-i fitriyyeye mâlik idi Ahmed Ferîd

Dört sene verdi şeref Hallâc Baba Dergâhına
Halka-i tevhîde revnak-sâz idi Ahmed Ferîd

Tatlı sözlü pâk özlü pek sevimli bir edîb
Genc iken terk-i sivâ etmiş idi Ahmed Ferîd

Cümle ahabb ü mürîdân âşıkân u sâdikan
Firkatıyla yandı böyle zât idi Ahmed Ferîd

Bû-yı vuslat neş'esi erdi meşâm-ı cânına
Bezm-i cânâna eren âşık idi Ahmed Ferîd

HASİRÎ-ZÂDE ŞEYH MEHMED ELİF EFENDİ ⁽⁴²⁾

Elif Efendi, Hâsîrî-zâde dergâhı Şeyhi Muhtâr Efendinin oğludur. Babasının dergahında, babasının yerine şeyh vekili ve vefatından sonra postnişîn olmuştur. 1850 senesinde Sütlüce'de doğmuştur. İlk hocaları Hatuniyye tekyesinde medfun Mesnevîhan Hoca Hüsâmeddin-i Nakşibendî ve Eyyûb'te oturan Mihrişâh Vâlide Sultân Mektebi muallimi Hâfız İbrâhim Efendi'dir.

(41) *Divan*, s. 31.

(42) Ahmed Safi: *Sefîne-i Safî*, C. 12/1394-1404, Safî/C. 14, s. 2038-2039. Nihat Azamat, *TDVİA*, C. 11, 37-38; İbnül-Emin, *Son Asır Türk Şairleri*, C. 2, s. 290.

Hâdimî-zâde Ahmed Hulûsî Efendi'den Şerh-i Akâid okumuştur. Sonra Bâyezîd Dersiâmlarından Şehrî Ahmed Nûzheth Efendi'den öğrenimini tamamlamış ve icâzet almıştır. Meşhûr Hocalar, Şâkir ve Hoca Râik Efendiler gibi bazı kişilerden de çeşitli eserler okumuştur.

Elif Efendi ilk olarak babasına bey'at edip yine ilk tasavvuf bilgilerini ve hilafetini ondan almıştır. Önce vekaleten sonra asaleten babasının tekkesine şeyh olarak atanmıştır.

1303 târihinde İstanbul'a gelen Sadî şeyhi Şeyh Yûnus İbn Ömer eş-Şeybanî Hazretlerine pederi şeyh Muhtâr Efendi tarafından mihmândarlığa ve hizmete tayîn edilmiştir. Elif Efendi, Şeyh Yûnus Hazretlerinin teveccühüne mazhar olmuş ve Şeybânî Hazretleri kendisine Sadîyye erkânı üzere sikke ve hırka giydirerek hilâfet ve icâzet vermiştir. Elif Efendi ayrıca Şeyh İbrâhim Birâdetü'l-Medenî'den de Şazeli hilafeti almıştır.

Yenikapı Mevlevî-hânesi post-nişini Mesnevî-hân Şeyh Osman Salahaddin Dede'nin derslerine devam etmiş, Dede tarafından Südlüce'deki dergâhlarında Mesnevî-i Şerîf okumalarına şifâhen izin verilmiş, daha sonra hilâfet ve Mesnevî icazet-nâmeleri almıştır. Üç erkândan hilafet alan Hasirî-zâde Elif Efendi, daha ziyâde Şeybaniyye kisvesini giymiştir. 1316 senesinde Konya'da dergâh-ı Mevlâna'da postnişin olan Abdülvâhid Çelebî, Mesnevî-i Şerîf okumakla meşgûl olmalarına ve bu sırada Mevlevî şeyhlerine benzer şekilde her gün destâr-ı şerif giymelerine izin vermiş ve bir icâzet-nâme göndermiştir.

Daha sonra Konya dergâhında post-nişin olan Mesnevîhân Şeyh Mehmed Bahaeddîn Çelebî, Elif Efendi'ye Mevlevî erkânı üzere hilafet vermiş ve Mesnevî-i şerîf okutma icazet-nâmesi yazmıştır. İyi bir mesnevîhân olan Elif Efendi de, kendi talebelerinden olan Fâtih'teki Âbid Çelebî tekyesi şeyhi Salâhaddin Efendi'ye Mevlevîyye erkânı üzerine hilâfet ve Mesnevî-i şerîf okumaya icâzet vermiştir.

Elif Efendi Hasirî-zâde Dergahı'ndaki görevinin dışında Mesnevî, şemail, hadis ilimleri okutmuştur. II. Abdülhamid'in iradesiyle 1887'de yeniden inşa edilen ve inşaat giderleri tekke mensuplarından Tophane müşiri Mehmed Seyyid Paşa tarafından karşılanan kendi tekkesinin mimarlığını yaptı. Konya Mevlâna Asitanesi'nde Çelebilik makamında bulunan Abdülvahid Çelebi, kendisine meşihatnâme göndererek Mevlevî şeyhliğini tasdik etti (1898). 1907'de tayin edildiği Meclis-i Meşayih başkanlığı görevinden bir süre sonra ayrıldı. 3 Ocak 1927 Pazartesi günü vefat etti. Tekkesiyle Mahmud Ağa Camii arasındaki hazireye defnedildi.

Ahmed Safî Bey Onun Hakkında şöyle der:

"Müşarünileyh Elif Efendi hazretleri ecille-i meşâyih-ı Sa'diyye ve Mevleviyyeden ve fevkalade sevdiğim zevat-ı kirâmdandır. Elsine-i selâsedeki ihtisâs ve iktidâr-ı âlisi bu ve evvelki nüshalarda yazılan eş'âr ve asârından malûm olur. Kendisiyle lisân-ı Farisî'de müşâaeremiz vukû bulurdu. Ahlâk-ı hasene ile mütehallik, Natûk, mütekellim, fazıl, sahî bir vücûd-ı nâdirü'l-mevcûttur. Evkâtını tedris-i ulûm ve takrîr-i Mesnevî-i Şerif ve mutalaa-i kütüp ile imâr eder ve teşnegân-ı maarifî zülâl-i sohbetleriyle îrâb eyler. Meşrutîyetin ilanından sonra bir müddet meclis-i meşâyih riyasetinde bulunurdu. Vücutça zayıf ve nahîf oldukları halde riyâzat ve inzivâyâ meyl ve mahabbetleri kesir bir mürşid-i meâlî-semîrdir." (43)

Şairliği ve hattatlığının yanında aynı zamanda iyi bir mimar olan Elif Efendi, bütün hayatını eğitim ve öğretimle geçirmiştir. Arap grameri ve mantıktan Darwin nazariyesine kadar çeşitli konularda eserler kaleme almıştır. Elif Efendi'nin üç dilde yazdığı şiirleri bir divânçede toplanmıştır. (44)

Vassâf Bey, Divân'ında, Elif Efendi'yle ilgili olarak iki manzûme yazmıştır. Bunların birincisinde Elif Efendi'nin karakteristik özellikleri tavsif edilmektedir. Diğeri ise adı geçen zatın vefatı münasebetiyle kaleme alınmış bir tarih manzumesidir.

Devrin meşhur mesnevihânlarından olan; Hz. Mevlâna'ya ve Mevlevîliğe yakınlığı münasebetiyle Mevlevîlikten de icâzet almış bulunan Elif Efendi'nin Mevlâna ile ilgisi, Vassâf'ın;

Feyz-i Mevlâna'yâ mazhar ârif-i bi'llâh idi

Mesnevî'den bahs ederken bülbül-i gülzâr idi

beytinden daha iyi anlaşılacaktır. Mesnevî şerhinde üstad olan Elif Efendi, tevhid vadisindeki bilgisiyle ise Şeyhü'l-Ekber'e benzetilmektedir. Vassâf'ın "Şeyh-i Ekber dense lâyıkdır Elif'in evsâfına" mısraı, onun bu özelliğini ortaya koymaktadır.

Hüseyin Vassâf'ın, Sadî gülşeninde yetişen bir irfân gülü, dediği Elif Efendi, hikmet sahibi ve bilgisini sohbetlerinde sevenleriyle paylaşan bir canlı Kur'ân'dır. Âşık meşrep ve vahdet sırlarından haberdâr olan bir ârif olan Elif, Vassâf'ın tespitine göre 50 yıl gibi uzun denebilecek bir zaman dilimi içinde etrafına bilgi ve aşk dağıtmış bir sebildir.

(43) *Sefine-i Safî*, C. 12/1403-1404.

(44) Eserleri için bkz. Ahmed Safî: A.g.e.; Nihat Azamat, A.g.m.; İbnül-Emin, A.g.e.

*

"Südlüce'de Sadî Şeyhi Kibâr-ı Meşâyih-ı zamândan Elif Efendi Hazretlerine:
Gülşen-i Sadî'de ra'nâ bir gül-i irfândır ⁽⁴⁵⁾
Mürşid-i ekrem Cenâb-ı Şeyh Elif-i pür-şândır

Vech-i tâbânunda her dem rû-nümâdır nûr-ı Hak
Hikmet-âmûz-ı edebdir sâhib-i ihsândır

Feyz-i Mevlâna'ya mazhar rehber-i Hak-bîndir
Zâtına Kur'ân-ı nâtik dense pek şâyândır

Kâşif-i esrâr-ı vahdet vâkıf-ı Hakke'l-yakîn
Teşne-gân-ı aşka bir mâ'ü'l-hayât-ı cândır

Ahkârı Vassâfı ta'zîmât eder ez-cân u dil
Medh ü tekrîme sezâdır sâlike burhândır"

"Südlüce dergâh-ı şerifi şeyhi kudemâ-yı meşâyih-ı Sa'diyeden Muhammed Elif Efendi'nin irtihâli üzerine söylenmiştir :

Şeyh Elif pür-kemâlât vâkıf-ı esrâr idi ⁽⁴⁶⁾
Ma'den-i aşk u muhabbet âşık-ı dîdâr idi

Rabt-ı kalb etmiş idi o Hazret-i cânânıma
Aşkı müştedd olduğundan kârı âh u zâr idi

Feyz-i Mevlâna'ya mazhar ârif-i bi'llâh idi
Mesnevî'den bahs ederken bülbül-i gülzâr idi

Sır sa'âdetini hâmil mürşid-i kâmil idi
Mesleği Allah yolunda varını îsâr idi

Sohbeti pek ârifâne hâli çok memdûh idi
Vech-i pâki fi'l-hakîka ma'kes-i dildâr idi

Âlim ü ârif ü kâmil mürşid-i hak-bîn idi
Şübhe etmem destgîri Haydâr-ı kerrâr idi

(45) Divan, s. 54.

(46) Divan, s. 216-217.

*Bunca âsârı şehâdet etmede irfânına
Vâris-i ilm-i şerîf ü seyyidü'l-ebrâr idi*

*Şeyh-i ekber dense lâıkdır onun evsâfına
Meclis-i pür-enveri bir gülşen-i ezhâr idi*

*Elli yıl mesnet nişân-i feyz ü irfân oldu o
Peyrev-i şeyh-i kerîmân Hazret-i muhtâr idi*

*Nazm u nesr meydânının bir şehsüvârıdır o zât
Mazhar-ı ilm-i ledün bir sâhibü'l-ikrâr idi*

*İlm-i vahdetde ferîdü'l-asr idi Hak şâhidim
Dâimâ mestûr idi hem mahrem-i settâr idi*

*Hazret-i Şeyhi görenler bahtiyârdır kâm-kâr
Görmeyenler şüphe etme cümleten ağıâr idi*

*Mazhar-ı keşf ü kerâmet şeyh-i âlişân idi
Çünkü her zerre ana bir kable-i ruhsâr idi*

*Bahtiyâr oldu azîze arz-ı îmân eyleyen
Her biri vuslât-serâ-yı aşkda sâhib-yâr idi*

*Tam bin üç yüz kırk beşe oldu müsâdîf rihleti
Çok zamândır da'vet-i Hakk'a ümîdi var idi*

*Âkıbet vuslatla şâdân olmağa etti şitâb
Matmah-ı inzârı zâten âlem-i envâr idi*

*"Bâ-füyûz-ı tâmmе" tâm târîhdir ol hazrete
Öyle bir Hazret-i bi'llâh ulu'l-epsâr idi*

*Hak Ta'âlâ kabrini müstağrak-ı nûr eylesin
Şeyhü'l-Elif gülşen-i aşkda bana bir yâr idi"*

MEHMET ES'AD DEDE:

Mevlevî, şeyh, şâir ve şârihlerinden olan Es'ad Dede (47), 1843 şenesinde Selanik'te doğmuş, 1911'de İstanbul'da vefat etmiştir. Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Osman Selahaddin Dede'den Mesnevî dersleri almıştır.

Tâhir Olgun'un verdiği bilgiye göre, bülûğ çağını geçtiği sırada, rüyasında düşüdüğü bir kuyudan Hz. Peygamber'in eliyle kurtulmuş olması, onu tasavvuf yoluna yöneltti. Önce Selanik'te Bedevî Şeyhi Osman Efendi'ye, daha sonra da İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhanesi postnişini Şeyh Osman Selahaddin Dede Efendi'ye bağlandı. (48) Eskişehir Mevlevîhânesi şeyhi Hasan Hüsnü Dede'den hilafet ve Mesnevî icazetnâmesi aldı. Hindistanlı Mesnevihân ve şârih Muhammed İmdâdullah'ın teveccühünü kazandı, intisap ederek Çeştiyye hilafeti aldı. On sekiz yıl hizmetinde bulundu. Muhammed İmdâdullah, ümmî olduğu halde Harem-i Şerif'te Mesnevî okutur, halkın sorularına cevaplar verirdi. Vefatında yüz yaşını geçmişti. (49)

Es'ad Dede bazı Mevlevîler tarafından kutup olarak tanınmaktadır

Hayatını, meraklılarına Farsça öğreterek Mesnevî, Hafız Divânı, Gülistân, Bostân, Pend-i Attâr, Aruz-ı Endülûsî, Kaside-i Sülûkiye-i Hakânî, Kaside-i Taiyye, Kaside-i Hamriyye, Rübaiyyat ve Levâyih-ı Câmî, Havra-Zavra, Fususü'l-Hikem, Menâkıb-ı Sipehsâlâr ve Gülşen-i Râz gibi eserler okutarak geçirmiştir. Son zamanlarına kadar da Fatih Camii'nde Mesnevi-i Şerif ve bazı öğrencilerine de medresedeki hücrelerinde özel olarak çeşitli eserler okutmaya devam etmiştir. (50) Es'ad Dede, Arap ve Fars dillerini bütün incelikleriyle bilen Mesnevî'nin remizlerine en ince ayrıntılarına kadar vâkıf güçlü bir şahsiyettir. Başta Hüseyin Vassâf ve Tâhirü'l-Mevlevî olmak üzere devrin pek çok tanınmış simasına hocalık yapmıştır.

Bildiğini esirgmeden talep edenlere öğretmek Dede'nin öğrencilerine vasiyetidir. Kendisi, sokakta sorulan bir soruya bile ayak üstünde uzun uzun cevaplar verirdi. (51)

(47) Bkz. C. Kurnaz, M. Tatcı, "Mehmed Esad Dede", *TDVİA*, Basılmamış Madde; Ayrıca bkz. Aynı yazarlar, *Journal Of Turkish Studies-Türklük Bilgisi Araştırmaları(Tuba)*, *Agâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı* (I), Harvard Üniversitesi, Harvard 2000.

(48) Tâhirü'l-Mevlevî, "Merhum Es'âd Dede Efendi'ye Dair Bazı Hâtırat", *Mahfil*, III/35, 12 Ramazan 1341, s. 171.

(49) Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 36.

(50) Hüseyin Vassâf, *Es'ad-nâme*, Süleymaniye Ktp. Ragıp Paşa Bl. 3287/1293, vr. 40, İbnül-Emin, SATŞ, I, 327.

(51) Tâhir Olgun, *Divan Edebiyatının Bazı Beyitlerinin İzahına Dair Edebî Mektuplar*, Haz. Cemâl Kurnaz, Ankara 1995, s. 28.

Dede, 1310/1892-93 senesinde Mahmudiye ve Davud Paşa mekteplerindeki öğrencilerinden bazılarına icazetnâme vererek derslerini Hafız Hayri Efendi'ye bırakmış ve 1311 yılında ilk kez hacca gitmiştir. Hac sonrası bir müddet de Harem-i Şerif'te kalıp ders okutmuştur. Hicaz'dan 1894 tarihinde dönmüştür. Aynı yıl, dervîşi Tâhirü'l-Mevlevî'nin talebi üzerine birlikte tekrar hacca gitmişlerdir.

Dede senelerce basur ve göğüs rahatsızlığı çekmiş olduğu halde, O, bu haliyle de Fatih Camii'ndeki derslerine devam etmiştir. Vefatından iki yıl önce Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nin mesnevîhânlığına tayin edilmiş, son zamanlarında Çayırli medresesinden dergâha nakletmiştir.

9 Ağustos 1911'de vefat eden Dede, Kasımpaşa Mevlevîhânesi'ne defnolunmuştur. Mevlevîhânenin yıkılarak yerine okul yapılması üzerine, kabri Fatih'te Tâhir Ağa tekkesine nakledilmiştir. (52)

Dede'nin yazımını tamamlayamadığı en önemli eserlerden birisi Mesnevî-i Şerif Tercümesi'dir. Bu eserin ilk cildinde 360 beytin tercüme ve şerhini yapmıştır. Hüseyin Vassâf'ın şiirlerinden birisi, bu esere yazdığı manzum takrîzdir.

"Muhammed Es'adü'l-Mevlevî'nin Mesnevî-i Şerif Şerhine takriz sûretinde yazılmıştır:

Mahzen-i ilm ü kerâmettir bu şerh-i Mesnevî (53)
Kâşif-i esrâr-ı vahdettir bu Şerh-i Mesnevî

Şârih-i âlîsi memdûhü'ş-şiyem Es'ad Dede
Matlab-ı ehl-i basîrettir bu Şerh-i Mesnevî

Kenz-i irfân-ı nübüvvetden çıkarmış cevheri
Zîynet-i bâğ-ı hüviyyettir bu Şerh-i Mesnevî

Tâlib ü râğıblara ders-i hakâyık vermede
Rehber-i râh-ı hakîkattir bu Şerh-i Mesnevî

Dergeh-i irfân-ı aşkın kemteri Vassâf'ına
Bâis-i aşk u muhabbettir bu Şerh-i Mesnevî

(52) Nail Tuman, *Tuhfe-i Nailî*, C. I, s. 38

(53) *Divan*, s. 318.

Dede'nin, Mesnevî şerhi dışında Tevhidnâme, Usûl-i tarikat, Kaside-i Taiyye Şerhi gibi eserleri ve çevirileri bulunmaktadır. Divânından kalan şiirler Hüseyin Vassâf tarafından Es'ad-nâme'de toplanmış olup bunlar tarafımızdan yayımlanmıştır.

Dede'nin pek çok kitabı Yenikapı Mevlevîhanesi'ndeki yangında (54) yanmıştır. Kalan eserleri de vefatından sonra Hakkâklar Çarşısı'nda satılmıştır. (55)

Vassâf, Es'adnâme'yi yazarken pek çok kişiyle mektuplaşmış ve orijinal bilgiler derlemiştir. Gelen cevapların önemlilerini aynen kaydetmiş, az-çok bilgi verenlerin adlarını anarak o bilgiyi eserine almıştır. Bu zevattan birisi de Ahmed Avni (Konuk) Bey'dir.

AHMET AVNÎ KONUK:

Mutasavvıf, şair ve bestekar Ahmed Avni Konuk,⁽⁵⁶⁾ 1868 tarihinde İstanbul'da dünyaya geldi. Dâruşşafaka'dan mezun oldu. Câmî derslerine devam ederek icâzet aldı. Kur'ân'ı hıfz etti. Galata İttihad Postahanesinde memurluğa başladı. Burada çalışırken Mekteb-i Hukûk-ı Şahâne'ye girip mezun oldu. Fransızca, arapça ve farsça öğrendi. PTT'de üst düzey görevlilerinden birisiyken 1933 tarihinde emekli oldu. Avni Bey, 1938 tarihinde vefat etti ve Merkez Efendi Kabristanı'na defnedildi. Son dönem Mevlevîleri içinde en dikkati çeken şahsiyetlerden birisi olan Avni Bey, Hüseyin Vassâf gibi Mesnevî derslerini Es'ad Dede'den okumuş ve icazet almıştır. Ahmed Avni Konuk, resmi vazifesinin dışındaki bütün vakitlerini mensubu bulunduğu tarikatın hizmetine vakf etmiş müstesna bir insandır. Tasavvuf vadisinde telif, tercüme ve şerh ettiği eserler otuzdan fazladır. Mesnevî Şerhi⁽⁵⁷⁾ en önemli telifidir. Mütevazı ve mahviyet sahibi olduğu için sağlığında pek tanınmamıştır. Musikişinâs ve şair olarak da çok güçlü bir şahsiyettir.

Vassâf, Es'ad-nâme'yi yazarken Avnî Bey'den de Es'ad Dede hakkında bilgi istemiş, Onun göndermiş olduğu uzun makaleyi bu eserine koymuştur. Vassâf'ın Divân'ındaki Avnî Bey hakkındaki şiir, bir teşekkürnâmedir:

(54) Bu yangın için bkz. Mehmet Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, Sad.Yavuz Senemoğlu, İstanbul, s. 225.

(55) Bursalı M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. M. Tatcı, C. Kurnaz, C. II, Ankara 2000, s. 95.

(56) Ahmed Avni Bey hakkında bkz. Ahmed Safi, *Sefine-i Safi*, C. 17, s. 2812; Ahmet Avni Konuk, *Fûsusü'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 1987.

(57) Ahmed Avnî Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, Konya Mevlâna Müzesi Ktp. , Nu: 4740. (Bu eser, Prof. Dr. Mustafa Tahrallı Bey tarafından yayına hazırlanmaktadır).

"Urefâ-yı Mevlevîye'den Avni Bey'in, Es'ad Dede merhûm hakkında yazdığı bir makâle-i mufasssaladan dolayı yazdığım manzûme-i şükrâniye:

*Avni Bey lütfun ile kemteri memnûn ettin ⁽⁵⁸⁾
Hazret-i Es'ad'a bir kat daha meftûn ettin*

*Ma'kes-i nûr-ı cemâl olduğuna şüphem yok
Bezl-i envâr buyurup gönlümü meşhûn ettin*

*Hâmil-i sırr-ı kemâlâtı olup ol zâtın
Feyz-i sârîsi ile kalbimi efsûn ettin*

*Beyne'l-ihvân yüce bir mevki'-i âlî tuttun
Zât-ı ulyânı hemân lü'lü ü meknûn ettin*

*Hazretin kadrini teşrîh ederek uşşâka
Herkesi doğrusu hasretinde Mecnûn ettin*

*O mübârek Dede'nin nâmını yâd eyleyerek
Nâr-ı hasretle yakıp çeşmimi gülgûn ettin*

*Bilmedim kadrini hakkıyle o nûr-ı âşıkın
Dîdemi eşk-i nedâmet ile Ceyhûn ettin*

*Hak Ta'âlâ seni eltâfına mazhâr etsin
Beni sen vâdi-i şükrânîde medyûn ettin*

*Feyz-bahş oldu hakâikle dil-i Vassâfa
Neş'emi zevkimi hem şevkimi efzûn ettin*

(58) *Dîvan*, s. 106.

TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ:

1877-1951 seneleri arasında yaşayan Tâhirü'l-Mevlevî, ⁽⁵⁹⁾ uzun yıllar Kuleli Askerî lisesinde edebiyat, tarih, Arapça ve Farsça öğretmenliği yapmıştır. Tâhir Bey, usulü üzere çile çıkaran son Mevlevîlerdendir. Pek çok araştırması olan Tâhir Olgun'un ⁽⁶⁰⁾ Mesnevî şerhi, Mir'ât-ı Hazret-i Mevlâna adlı manzum bir eserinin yanında divânında ⁽⁶¹⁾ Mevlâna'yla ilgili pek çok şiiri bulunmaktadır. Çile çıkarırken yazdığı mektuplar da yayınlanmıştır. ⁽⁶²⁾

Mahir İz, Olgun hakkında şunları söyler:

"Tâhirü'l-Mevlevî'nin evi mecma'-ı üdebâ idi. Eski talebesi de sohbetine devam ederdi. Aruza hakimdi. Dilerse sâde Türkçe ile ve millî vezin dedikleri parmak hesabıyla güzel şiirler yazardı. Tâhir Bey, Râgıb Paşa Kütüphanesinde Kitapları tedkik komisyonunda çalışırken Lâleli Câmiinde Mesnevî okutmağa başladı. Sonra Süleymaniye Câmiine nakletti." ⁽⁶³⁾

Hassas bir Mevlevî şairi ve bir gönül adamı olan Tâhir Olgun, Vassâf'ın çok yakın dostlarından. Sefîne'nin Mevlevîleri incelediği bölümde, hakkında uzunca bir bahis açmıştır. Tâhir Bey de, tıpkı Vassâf gibi Mehmet Es'ad Dede'nin öğrencilerindendir. Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Mehmet Celâleddin Dede'ye müntesip olan Tâhirü'l-Mevlevî, bir ara kitapçılıkla geçinmiş ve Mahfil mecmûasını çıkarmıştır. Hayatını Mevlâna ve Mevlevîliğe vakfeden Tâhir Bey, 30'dan fazla eserin müellifidir.

Hüseyin Vassâf'la karşılıklı edebî mektupları⁽⁶⁴⁾ ve şiirlerine yazdıkları nazireler, tahmisler bulunmaktadır. Vassâf, Divânına, Tâhir Bey'i medheden iki müstakil şiir kaydetmiştir. Bu manzumeler divâna, "Hulefâ-yı Mevlevîyye'den eazz-ı yârânım Mehmed Tâhir Bey Efendi'ye" ve "Hulefâ-yı Mevlevîyyeden Tâhir Dede Efendi birâderimiz için" başlıklarıyla kaydedilmiştir. Cân u gönülden sevdiğini söylediği Tâhir Bey'i;

**Nûr-i aynım Tâhirim gencîne-i irfânsın
Bülbül-i hoş-gûy-i cânân şâir-i devrânsın**

**Mâlik-i zevk-i tarîkat sâlik-i râh-ı Hüda
Gülsitân-ı Mevlevî'de hoş-nevâsın şânsın**

(59) Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lûgatı*, İstanbul 1973.

(60) Bkz. Zülfikâr Güngör, *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun) Hayatı, Eserleri ve Dinî Edebiyatla İlgili Şiirleri*, AÜSBE., YLT., Ankara 1994.

(61) *Divan*, I.Ü. Ktp. Ty. Nu:9387.

(62) T. Olgun, *Çilehane Mektupları*, Haz. C. Kurnaz-G. Erişen, Ankara 1996.

(63) Mahir İz, *Yılların İz*, İstanbul 1975, s. 233.

(64) *Sefîne*, C. I, s.339.

*Feyz-i Mevlâna'ya nâil olduğun meydândadır
Sen edîb-i nükte-pîrâ vâkıf-ı Kur'ân'sın*

.....

mısralarıyla tanıtan Vassâf, Onun, Mevlâna bendesi, Tanrı âşıklarının yol göstericisi, tevhidi bilen bir ârif olduğunu söyler. Tâhir Bey, nâzım ve nesir vâdisinde üstâd, ediplerin sırrının hâмили, lisân ve kalem ile medh edilemeyecek vasıfları hâiz bir şahsiyettir:

"Hulefâ-yı Mevlevîyye'de eazz-ı yârânım Mehmed Tâhir Bey Efendi'ye:

Ey sâlik-i silk-i urefâ Hazret-i Tâhir (65)
Ey vâkıf-ı illâ ile lâ Hazret-i Tâhir

Takdîr için âciz bu lisân ve hâmem
Ey medh ile tekrîme sezâ Hazret-i Tâhir

Nazmında ve nesrinde fesâhat ki vardır
Ey bülbül-i gülzâr-ı safâ Hazret-i Tâhir

Bir bende-i hâssı oldun o Mevlâna'ya
Ey âşık-ı sultân-ı vefâ Hazret-i Tâhir

Cevdetli karîhan ne kadar vâsi' durur
Ey hâmil-i sîr-ı üdebâ Hazret-i Tâhir

Sevdim seni ez-cân ü gönülden billâhi
Ey mazhar-ı ırfân-ı Hudâ Hazret-i Tâhir

İhvânına yârânına hakk ile hayr-hâh
Ey peyrev-i uşşâk-ı Hudâ Hazret-i Tâhir

Bildim ki hakikatde büyük adamsın
Ey bizlere mânend-i Hü mâ Hazret-i Tâhir

Vassâfını ibzâlî-i himmetle ferah-yâb eyle
Ey târik-i evvâk-ı sivâ Hazret-i Tâhir

(65) Divan, s. 59.

Hülefâ-yı Mevlevîyeden Tâhir Dede Efendi birâderimiz için:

Nûr-i aynım Tâhirim gencîne-i irfânsın ⁽⁶⁶⁾
Bülbül-i hoş-gûy-i cânân şâir-i devrânsın

Mâlik-i zevk-ı tarîkat sâlik-i râh-ı Hüdâ
Gülsitân-ı Mevlevî'de hoş-nevâsın şânsın

Feyz-i Mevlâna'ya nâil olduğun meydândadır
Sen edîb-i nükte-pîrâ vâkıf-ı Kur'ân'sın

Aşk-ı Hak mahbûb-ı Hak'dan kalb-i pâkin cezbedâr
Nâ't-ı Peygamber yönünden mazhar-ı gufrânsın

Ez dil ü cân oldu hürmetkâr Vassâf'ın sana
Tâlib-i irfâna üstâd-ı yegâne cânsın

ERZURUMLU ABDÜRREZZÂK İLMÎ EFENDİ:

Abdürrezzak İlmî Efendi Erzurum'da doğdu (1842) ve yine bu şehirde vefat etti (1907). Medrese tahsilinden sonra Ahmediyye Medresesine müderris oldu. Zaman zaman İstanbul'a gelir, uzun süre kalıp bilgi ve görgüsünü arttırmak için ziyaretlerde bulunurdu. Bir nakşî müntesibi olmasına rağmen bir Mevlevî kadar Mevlâna'ya bağlı ve Mesnevî'ye vâkıf olan Abdürrezzak Efendi, ramazanlardaki va'zında Sünbül Efendi, Koca Mustafa Paşa ve Bayezid câmilerinde kendine mahsus bir edâ ile mesnevî şerh ederdi. İyi bir hattat ve iyi bir şair idi. Şiirlerini topladığı divânında İlmî mahlasını kullanmış ve bu divân bastırılmıştır. ⁽⁶⁸⁾

Hüseyin Vassâf, Abdürrezzak Efendi'yle Mesnevî takrirleri vesilesiyle tanışmıştır. "Esna-yı tedriste gözlerini kapar, öyle takrir buyururlardı. İnsân mest olurdu. Deryâ-yı hakikat idi. Hüsn-i ifadeye ve talakat-i beyâniyyeye mâlik, sözleri pek müessir idi." ⁽⁶⁹⁾ şeklinde tanıtır.

(66) *Divan*, s. 107.

(67) H. Vassâf, *Sefine*, C. II, İstanbul 1999, s. 295; İbnül-Emin M. Kemal, SATŞ, İstanbul 1988, C. 2, s. 701.

(68) *Divân*, İstanbul 1318/1900.

(69) H. Vassâf, *Sefine*, C. II, İstanbul 1999, s. 297.

Hüseyin Vassâf,

Şâirân-ı sûfîyândan Mesnevî-hân-ı şehîr

Mahrem-i esrâr-ı Mevlâna idi sâhib-karîn

şeklinde vasfettiği, çok sevdiği ve sohbetlerinde bulunduğu bu meşhur Mesnevîhân'ın vefatı münasebetiyle bir tarih manzumesi kaleme almıştır.

"Mesnevîhân-ı şehîr Erzurumlu merhûm Abdurrezzâk Efendi'ye:

Gülsitân-ı Nakşibendî'de yine seyf-i ecel⁽⁷⁰⁾

Bir nihâl-i gülşenî kat' etti bin âh u enîn

Erzurûmî hazret-i ilmî-i dâna-i zamân

Ehl-i hâl bir bende-i Allahu Rabbi'l-Âlemîn

Neş'e-i nûr-i cemâl-i yâr ile medhûş idi

Daldı bahr-i aşka buldu dürr-i maksûdu hemîn

Bülbül-i bağ-ı tasavvuf dense elyâktır ona

Mest-i gül-câm-ı mey-i vahdet idi sâhib-yakîn

Şâirân-ı sûfîyândan Mesnevî-hân-ı şehîr

Mahrem-i esrâr-ı Mevlâna idi sâhib-karîn

Sünbülîstân-ı edebden bûy-ı aşk almış idi

Vâkıf-ı sırr-ı ledûn ilme'l-yakîn ayne'l-yakîn

Âlem-i ukbâya azm ettikte ol zât-ı kerîm

Ehl ü evlâd çektiler hasretle âh-ı âteşin

Sünbül-i bağ-ı siyâdettir o zât-ı pür-himem

Ola Sıddîk'ın karîbi şîr-i Hak'la hem-nişîn

Hak Ta'âlâ rûhunu takdîs hem tebcîl ede

Lutf-ı Hak'la meskeni olsun onun huld-ı berîn

(70) Divan, s. 142.

*Sevgili Vassâf'ımı yaktı kavurdu hasreti
Firkât ile nâlekâr oldu nice ehl-i zemîn*

*Çıktı bir târîh-i mağfûr Hazret-i pür-himmete
Terk-i dünyâ eyledikte ol kerîm-i meh-cebîn
(H. 1325)*

NÂÛÎ OSMAN DEDE:

Nâyî Osman Dede, İstanbul'da yetişen Mevlevî şair ve musikişinâslarındandır. Hat san'atında da başarılı olan Dede, Galata Mevlevihânesi'nde ser neyzen ve şeyh oldu. Neydeki kabiliyetinden ötürü şiirlerinde Nâyî mahlasını kullanmıştır. Gavsî Dede'nin vefatından sonra postnişîn olan Dede'nin şiir ü inşâ tarafı güçlü olduğundan ki, bir çok eser ortaya koymuştur.

Bu dergâhta 18 sene ser-neyzenlik yaptı. 1729 senesinde vefat etti. Adı geçen dergâhta medfûndur. Sehl-i mümtene kabilinden olan mi'râciyye manzûmesi lirik bir edâ ile kaleme alınmıştır. Ârifâne bir eserdir. Hem edebî açıdan hem de bestesi yönüyle benzerlerinden çok üstündür. Günümüzde de okunmakta olan Mi'râciye'sinin san'atkârâne olan bestesi de kendisine aittir. Dedenin tasavvuf ve musikîyle ilgili başka eserleri de vardır.⁽⁷¹⁾

Vassâf, divânında Miraciyye denince ilk akla gelen şairimiz olan Mevlevî Osman Dede vafında bir manzume kaleme almıştır. Bu şiir na-tamâm bir gazeldir.

"Mi'râciye sâhibi meşhûr Mevlevî Osman Dede Hazretlerine :

*Nâzum-ı manzûme-i mi'râciye Osman Dede⁽⁷²⁾
Eylemiş vakf-ı vücûd medh-i Cenâb-ı Ahmed'e*

*Ârif ü kâmil idi ol bülbül-i bâğ-ı habîb
Âkıbet pervâne edip gitti makâm-ı es'ade*

*Cân u dilden arz ü hürmet eyle Vassâf dâimâ
Mahzen-i aşk u kemâldir Hazret-i Osmân Dede "*

(71) Hüseyin Ayvansarayî, *Vefayât-ı Ayvansarayî*, Süleymaniye Ktp. Es'ad Efendi Bl. Nu: 1375, s. 27; Mehmet Süreyya, *Sicil-i Osmani*, C. 3, s. 299; S. Nüzhet, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, C. 1, İstanbul 1943, s. 151-156.

(72) *Divan*, s. 181.

AHMED REMZÎ DEDE:

Ahmet Remzî (Akyürek) Dede, 1872'de Kayseri'de doğdu 1944'de Kayseri'de vefat etti. Yakın dönemde yaşayan Mevlevî şairlerimizin en önemlilerinden birisidir. Kayseri Mevlevîhânesi şeyhi Süleyman Efendi'nin oğludur. Arapça, Farsça ve edebiyat öğrenimi gördü. İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi M. Celâleddin Efendi'ye intisap etti. Hilafet alarak Kütahya, Kastamonu, Halep ve Üsküdar Mevlevîhânelerinde şeyhlik yaptı. Mevlevî taburrunun başında Medine'ye gitti. 1919 senesinde İstanbul'a döndü. Meclis-i Meşâyih azalığında bulundu. Tekkelerin kapatılmasından sonra Üsküdar Mevlevîhânesinde kalmak şartıyla Üsküdar Selimağa Kütüphanesi'ne müdür olarak atandı. 1937'de görevinden ayrıldı. Kütüphane müdürlüğü sırasında devrin pek çok tanınmış edibi meclisine gelip gitmiş ve bilgilerinden istifade etmişlerdir. Sadettin Nüzhet, Rauf Yekta Bey Musahip-zâde Celâl ve Hüseyin Vassâf Beyler bunlardan bazılarıdır.

Ç Remzî Dede, Hüseyin Vassâf'ın yakın dostlarından. Vassâf, 1924 senesinde Dede'yle ilgili Remzî-name adıyla biyografik bir eser ve divânında onun vasfında manzumeler kaleme almıştır. Remzî-nâme'nin yazma nüshasının nerede olduğu şu anda bilinmemektedir. Bir kopyasından hareketle Hasibe Mazioğlu bu eseri Remzî Dede'nin hayatını konu alan bir bildiride ve şiirlerini yayımladığı eserinde geniş olarak tanıtmıştır.⁽⁷³⁾

Vassâf'a göre hoş sohbet, zeki, hafızası güçlü ve pek zarîf bir kişiliğe sahip olan Dede, Hz. Mevlâna âşıklarındandır. Tasavvufu ve tevhid ilmini bütün manâsıyla bilen ve yaşayan bir gönül adamıdır.

Vassâf'ın Divânındaki üç şiir, Remzî Dede hakkındadır. Bunlardan birisi Dede'nin 1924 senesinde Üsküdar Mevlevîhanesi'ne atandığı zaman harap olan Mevlevîhane'yi tamir ve tefriş ettirmesi münasebetiyle söylenmiştir.

Mu'azzam mürşid-i âlî Celâleddîn-i Mevlâna

Ziyâ-pâş-ı hakîkatdır kulûb-ı ehl-i îmâna

maktâyyla başlayan şiire göre, canlı bir Kur'ân olan Remzî Dede'nin, Mesnevi sohbetleri çok te'sirlidir. Onun Üsküdar'a gelmesiyle insanlar taze bir hayat bulmuşlardır. Nice yıllar harap bir halde kullanılmayan Mevlevîhâne Remzî Dede'nin gayretiyle yeniden ihyâ olmuştur:

(73) Hasibe Mazioğlu, "Ahmet Remzi Akyürek, Remzi Dede", I. Millî Mevlâna Kongresi, 3-5 Mayıs, 1985, Konya 1986, s. 239 vd.; Aynî Yazar, *Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri*, Ankara 1987, s. 1.

*Bin üç yüz kırkda ta'mûr eyledi ol ârif-i billâh
Gönül i'mârına mi'mâr-ı Hak'dır cümle yârane*

*Münâdîler nidâ kıldı derûn-hâne-i dilden
Küşâde oldu erbâb-ı kulûba Mevlevîhâne*

Bu manzûmesinden, anlaşılacağı üzere, Vassâf da Mevlevîhâne müdavim-lerindendir:

*Muhibb-i hâlisi Vassâf-ı kemter aşk u şevkinden
O nûr-ı ehl-i aşka cân u dilden oldu pervâne*

Vassâf diğer bir manzumesini Remzî-nâme tamamlandığında yazmıştır.

*Hikmet-âmûz-ı safâ oldu bu Remzî-nâme
Reh-i zulmetde ziyâ oldu bu Remzî-nâme*

*Oku dikkatle anı râh-ı sedâdı öğren
Şıka neş'e-fezâ oldu bu Remzî-nâme*

Üçüncü bir medhiyyesinde Vassâf, Remzî Dede'nin karakteristik özelliklerini söz konusu eder:

*Ey bülbül-i gülzâr-ı kemâl Hazret-i Remzî
Ey peyrev-i erbâb-ı visâl Hazret-i Remzî*

matlayla başlayan şiirden anlaşıldığı kadarıyla âşıklar içinde sözleri bir iksir-i hayât ve âşık-ı pîr-i Molla Celâl olan Remzî Dede, Vassâf'ın gönülden bağlı olduğu bir Mevlevîdir.

*Sevdim seni ez-cân u gönül billâh
Ey menba-i bi'l-cümle hisâl Hazret-i Remzî*

*Her yerde doğar kalbime nûrunla muhabbet
Ey sâki-i pür-feyz-i zülâl Hazret-i Remzî*

*Her yerde şerefdir bana Vassâf'ın olursam
Ey âşık-ı Pîr Mollâ Celâl Hazret-i Remzî*

Üsküdar Mevlevî Şeyhi Remzî Dede Efendi'ye:
Ey bülbül-i gülzâr-ı kemâl Hazret-i Remzî ⁽⁷⁴⁾
Ey peyrev-i erbâb-ı visâl Hazret-i Remzî

Sevdim seni ez-cân u gönül billâh
Ey menba-i bi'l-cümle hisâl Hazret-i Remzî

Her yerde doğar kalbime nûrunla muhabbet
Ey sâkî-i pür-feyz-i zülâl Hazret-i Remzî

Hep sözlerin uşşâk için iksîr-i hayâtdır
Ey râfî-i âlâm ü melâl Hazret-i Remzî

Her yerde şerefdir bana Vassâf'ın olursam
Ey âşık-ı Pîr Molla Celâl Hazret-i Remzî

*

Üsküdar Mevlevîhanesinin post-nişini dergâhın ta'mîrine muvaffak olması üzerine söylenmiştir:

Muazzam mürşid-i âlî Celâleddîn-i Mevlâna ⁽⁷⁵⁾
Ziyâ-pâş-ı hakîkatdır kulûb-ı ehl-i îmâna

Tarîk-i feyz-i Hak'da rehnümâ-yı âlem-i esrâr
Hakâyık âsumânında misâldir şems-i devrâna

Tarîkında yetişmiştir e'âzım feyz ü lutfuyla
Husûsâ şeyh Ahmed Remzî pür-şân geldi meydâna

Bu zât-ı muhterem ârif ü âlim-i hakîkatdır
Mükerrermdir mübecceldir vücûdu fer verir câna

Feyiz-bahşın durur hiç şüphe etme ol kerîmü't-tâb
Füyûz-ı Şems ü Mevlâna'yı bezl eyler semihâne

Ona Kur'ân-ı nâtık dense lâyük cân-ı uşşâkdır
Rumûz-ı Mesnevî'den bahs eder te'sîr kılar câna

(74) Divan, s. 219.

(75) Divan, s. 185-186.

*Edîb-i kânî' vü hoş-sohbet ü ehl-i muhabbettir
Hakîkê mürşid-i râh-ı tarîkat oldu bir dâne*

*Verir ders-i ma'ârif tâlibe ilm-i tarîkatden
Vücûd-ı mekremet-efzûnu zînet verdi devrâne*

*Gül-i gülzâr -ı Mevlâna kitâb-ı nâtık-ı Hak'dır
Onun her hâl ü kârı rehnümâ erbâb-ı îkâne*

*Safâ-yı cânâ mazhar olmak istersen azîzim gel
Tabîb-i hâzık-ı ma'nâyâ koş sen olma bîgâne*

*Marîz-i derd-i aşka vermede var idi vaslından
Dahîl-i bâb-ı ikrâmı olan tullâb-ı irfâne*

*Harîm-i feyzine dâhil olanlar ilmine hayrân
Hayât-ı tâze geldi cân u dilden cümle ihvâne*

*Vücûd-ı zînet-efzâ olmasıyla Üsküdar halkı
Kemâl-i minnet arz eyler o şeyh-i sâhib-iz'âne*

*Harâb âsârıma'mûr eylemekte hasleti cânâ
Nice eyyâm kapanmış kalmış idi Mevlevîhâne*

*Bunu i'mâra hasr-ı fikr edip ol şeyh-i pür-himmet
Kemâl-i hüsn-i niyyetden erişdi avn-i Rahmâne*

*Hudâ-yı müsteân ihsân buyurdu yümn ü tevfikı
Uluvv-i gayret ile işbu dergâh döndü ümrâne*

*Bin üç yüz kırkda ta'mûr eyledi ol ârif-i billâh
Gönül i'mârına mi'mâr-ı Hakdır cümle yârane*

*Münâdîler nidâ kıldı derûn-ı hâne-i dilden
Güşâde oldu erbâb-ı kulûba Mevlevîhâne*

*Umûm erbâb-ı aşk medyûn-ı şükrân oldu bî-şübhe
Cenâb-ı Remzî-i rûşen-zamîr yektâ-yı devrâne*

*Onun vasfında dendi andelîb-i bâğ-ı Mevlâna
Rumûz-ı Hazret-i Mollâ'ya vâkıf şeyh-i zî-şâne*

*Muhibb-i hâlisi Vassâf-ı kemter aşk u şevkinden
O nûr-ı ehl-i aşka cân u dilden oldu pervâne*

*Hülâsâ her ne dense şân-ı âlisinde lâyıkdır
Bu yolda arz-ı hissiyyât eder ol şeyh-i ekvâne*

*

Üsküdar Mevlvî Şeyhi Remzî Dede Hakkında yazdığım Remzî-nâme için:

*Hikmet-âmûz-ı safâ oldu bu Remzî-nâme ⁽⁷⁶⁾
Reh-i zulmetde ziyâ oldu bu Remzî-nâme*

*Oku dikkatle anı râh-ı sedâdı öğren
Âşıka neş'e-fezâ oldu bu Remzî-nâme*

ABDÜLBÂKÎ DEDE:

Hüseyin Vassâf'ın yakın dostlarından birisi de Yenikapı Mevlvî Şeyhi Abdülbâkî Dede'dir. Soyadı kanununda Baykara soyadını alan Dede,⁽⁷⁷⁾ 1883'te Yenikapı Mevlevîhanesi'nde doğdu. Kur'ân ve tecvid derslerinden başka bazı özel dersler de, almıştır. Mesnevî hocası babası Mehmed Celâleddin Dede'dir. İsmail Saib Sencer, Mehmed Es'ad Dede, ve Hasîrî-zâde Elif Efendi çeşitli sahalarda hocaları olmuştur. Mesnevî ve ilmiye icazetleri olan Abdülbakî Dede, Babasının vefatından (1908) sonra posta geçmiştir. I. Dünya harbinde Mevlvî bölüğünün başında binbaşı rütbesiyle bulunmuş İngilizler ile Süveyş kanalında yapılan Kanal hareketinde savaşımıştır. 1925'te tekkelerin kapatılması sırasında Yenikapı Mevlvî postnişini olarak bulunuyordu. Bilahare İstanbul Türk Ocağı Müdürlüğü, Kütüphaneler tasnif komisyonu üyeliği ve Darü'l-fünun'-da Farsça hocalığı ve lise öğretmenliği yapmıştır. 1935 senesinde vefat eden Dede'nin kabri Hâmuşân mezarlığındadır. Güçlü bir şair olan Abdülbakî Dede,

(76) *Divan*, s. 230

(77) Mehmet Tâhir, *Yenikapı Mevlevîhanesi Postnişini Şeyh Celaleddin Efendi Merhum*, İstanbul 1326; Mustafa Erdoğan, "İstanbul'da Kütahyalı Bir Şeyh Ailesi, Seyyid Ebubekir Dede ve Ahfadı", *İstanbul Araştırmaları*, S. 7, İstanbul 1998, aynı basım.

Bâkî mahlasıyla şiirler yazmıştır. Vassâf Onun hakkında "Yenikapı Mevlevî Şeyhi Abdülbâkî Dede Efendi'ye" başlıklı iki beyitlik bir manzume yazmıştır. Vassâf'ın bu bitmediğini sandığımız Mesnevî tarzı manzûmesi şudur:

"Yenikapı Mevlevî Şeyhi Abdülbâkî Dede Efendi'ye:

Âlemi kendine bend etti güzel ahlâkı ⁽⁷⁸⁾
Şeyh-i pür şân u şeref Hazret-i Abdülbâkî

Beni rahmet ile yâd eylesin erbâb-ı kerem
İki âlemde olan mazhar-ı envâ'-ı ni'âm"

HÜSEYİN FAHREDDİN DEDE:

Hüseyin Fahreddin Dede, 1853'te Beşiktaş Mevlevîhanesinde doğmuş, çocuk denecek yaşta babası Yenişehirli Nazif Efendi'den hilafet almıştır. Farsça, Arapça ve Fransızca öğrendi. Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Osmân Salâhaddin Dede'nin kızıyla evlendi. Müstesna bir mûsiki kabiliyeti var idi. İyi bir neyzen olan Dede, aynı zamanda Garp müziğine de vâkıf idi. Bestelediği Acemaşîrân

(78) *Divan*, s. 231. Abdülbakî Dede, Vassâf'ın yakın dostlarından. Bu dostluk çerçevesinde birbirlerine nazireler de yazmışlardır. Bunun bir örneği olarak Vassâf'ın *Divan*'ındaki (Bkz. s. 188):

Mübtelâ-yı hicr-i yarım bî-karâr oldum yine

Aşk-ı cânân ile âhir pür-şerâr oldum yine

matlaıyla başlayan gazeline, Mehmed Besim Bey, Asaf Halet Bey ve Ahmed Remzî Dede'den başka Abdülbakî Dede de, bir nazire yazmıştır. Vassâf söz konusu nazireyi şu açıklamayla kaydetmektedir:

"188. sahifede muharrer bir gazel-i kemterânemi Yenikapı Mevlevî-hanesi şeyhi Abdü'l-Bakî Efendi Hazretleri aslından daha zengin ve ma'naca da zengin bir sûretde tanzir buyurmuşlardır:

Tanzîr-i Gazel-i Vassâf

Nây-i Mevlânâ gibi zâr ü nîzâr oldum yine

Derd ü firkatle mücessem âh ü zâr oldum yine

Cüst ü cûy-ı mîlîr-i deri yâr edip şeb-tâ seher

Mâh-veş ben sâyir-i burc u medâr oldum yine

Gul gul etdim sînemi zahm-ı firâk-ı yârdan

Vakt-i sermâda acâyib nev-bahâr oldum yine

Hicr-i şemşî'l-aşk ile mânend-i Mevlânâ-yı Rûm

Devr edip gerdûne döndüm bî-karâr oldum yine

Gülşen-i ümmîd şimdi gerçi bir virânedir

Ben o gülşende hezâr-ı nağme-kâr oldum yine

İstemedim söylemek sûz u güdâz-'aşkımı

İ bilmem ki neden bî-ihtiyâr oldum yine

Nerde tâc-ı devleti Bâkî dedim âyînede

Kendimi kendim görünce şerm-sâr oldum yine"

Mevlevî ayiniyle Mevlevî mûsikisinde önemli bir yeri vardır.⁽⁷⁹⁾ Dede'de Mevlevî zarafetinin en ince ayrıntısını görmek mümkün idi. Fahrî mahlasıyla pek güzel şiirleri vardır. 1867 senesinde Beşiktaş Mevlevîhânesi önce Maçka'ya sonra Eyüp'te Bahariyye'ye taşındı. Hüseyin Fahrî Dede, bu taşınma olayından sonra Bahariyye Mevlevîhânesi şeyhi ünvanıyla tanınmıştır. Dede 1911 senesinde vefat etmiş ve Babası Nazîf Efendi'nin yanına defnedilmiştir. ⁽⁸⁰⁾

Vassâf'ın, "Eyüb'te Bahariye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddîn merhûmu pek severdim" cümlesiyle yadettiği Hüseyin Fahreddin Dede, yakın dönemin, şair, bestekâr ve neyzen olarak tanınan en önemli Mevlevîlerindendir. Hüseyin Vassâf'ın, Divânına aldığı bir şiirin başlığından Dede'yle olan yakın münasebeti ortaya çıkmaktadır:

"Eyüp'te Bahariye Mevlevî-hânesi şeyhi Hüseyin Fahreddîn merhûmı pek severdim. Bir gün Menâkıb-ı Mevlâna diye yazdığı bir eseri gösterdiler onun mütâlaâsıyla bu manzûme sanih oldu:

Okurum Menkabe-i Hazret-i Mevlâna'yı ⁽⁸¹⁾
Arz-ı takdîs ederim cân ile Mevlâna'yı

Nâzım-ı mahremidir Şeyh Hüseyin Fahreddîn
Mevlevî gülşenine bülbül-i şeydâ nev'in

Ârif ü fâzıl u âlimdir o şeyh-i âli
Gülsitân-ı edebî neyyir-i pür-iclâli

Aşk u irfânı ile cümleye mümtâz olmuş
Beyne'l-uşşâk hakîkatte ser-efrâz olmuş

Peder-i muhteremî şeyh Nazîf-i meşhûr
Menba-i ilm ü kemâlât idi elhak mebrûr

Mazhar-ı ilm-i ledün mahrem-i sırr-ı takdîr
Vâkıf-ı sırr-ı hakîkat idi bir şeyh-i şehîr

Nâil-i feyz-i şerîfî idi ol necl-i necîb
Andelîb-i edebistân idi ol zât-ı edîp

(79) Edip Seviş, "Mevlevî Şair Mithat Baharî Beytur ve Neyzen Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede Efendi", 6. Millî Mevlânâ Kongresi-Bildiriler, Konya 1993, s. 83-86.

(80) Ayten Lermioğlu, *Hız. Mevlânâ ve Yakınları*, İstanbul 1969, 135-136.

(81) *Divan*, s. 238.

*Rehber-i Mevlevîyân nûr-ı kulûb-ı uşşâk
Pek güzel yüzlü idi Hazret-i şeyh-i âfâk*

*Mevlevî mektebinin hâce-i pür esrârı
Mesnevî âleminin tûf-i hoş-güftârı*

*Sâye-i zevkini tasvîr edemezler şuarâ
Bab-ı medhinde düşer acze edîb ü bülegâ*

*Meclis-i sohbetine cân atar erbâb-ı garâm
Vecd-i vuslatla olurlardı hemân mest ü müdâm*

*Şems-i feyzinden alır neş'eyi ashâb-ı tarîk
Râh-ı gurbetde odur cümle müridâna şefîk*

*Zevk-i medhiyle safâ buldı onun Vassâf'ı
Nûr-ı feyziyle münevver ola kalb-i sâfi*

*Ol meded-res bana yâ şeyh Hüseyin Fahreddîn
Pîrinin aşkına sen eyle bizi feyz-karîn*

MEHMED ZİYA EFENDİ:

İhtifalci M. Ziya Bey (İstanbul 1865-1930) son devir Mevlevîlerindendir. Daha ziyade tarihçiliğiyle tanınır. Bazı liselerde öğretmenlik ve idarecilikler yaptı. 1914'te kurulan Evkâf Müzesi'nin tanziminde görev aldı. Pek çok lisâna vakıf idi. Yenikapı Mevlevîhânesi müntesiplerindendir. Aynı zamanda bu tekkenin tarihçesini kaleme almıştır.⁽⁸²⁾ Hz. Mevlâna türbesine yaptığı seyahatleri de Mevlevîlik tarihinde önemli eserlerdendir.⁽⁸³⁾

Vassâf, Ziya Bey hakkında bir kıt'a kaleme almıştır.

"Muhibbân-ı Mevlevîyeden Ziyâ Bey Efendi'ye:

Gülşen-i Mevlevîde bülbülsün

Sünbülîstân-ı aşkda sünbülsün

Sen ziyâ-yı tarîk-i irfânsın

Dense lâyük ki câmi'-i külsün" ⁽⁸⁴⁾

⁽⁸²⁾ M. Ziya, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, İstanbul 1913. Eser sadeleştirilerek basılmıştır: *Yenikapı Mevlevîhanesi*, Sad. Yavuz Senemoğlu, İstanbul 1976.; hakkında bkz. *TDEA*, C. 6, s.223.

⁽⁸³⁾ *Konya Seyahati Hatıratından*, 1912; *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, 1912.

⁽⁸⁴⁾ *Divan*, s. 225.

SONUÇ:

Bu tebliğimizde, yakın dönemde yetişen en velûd tasavvuf tarihçilerinden birisi olan Hüseyin Vassâf Bey'in, Mevlâna ve Mevlevîlikle ilgili çalışmalarını ve özellikle Divân'ındaki konuyla ilgili belgesel nitelikteki şiirlerini incelemeye çalıştık.

Hüseyin Vassâf, yaptığı hizmetlere karşılık, bazı bilim adamları ve araştırmacılar dışında geniş çevrelerce tanınmayan çok önemli bir kültür adamımızdır. O, yakın zamanlarda yetişen İbnü'l-Emin, Tâhirü'l-Mevlevî, Ferid Kam, Ahmed Remzî, Ahmed Avnî Konuk, Mehmed Şemseddin Ulusoy, Ahmed Safî Bey, Bursalı Mehmed Tâhir Bey, Fuat Köprülü, Sadettin Nüzhet Ergun ve Abdülbaki Gölpınarlı gibi Osmanlı kültürü içinde yetişip de, bilgilerini Cumhuriyet Türkiye'si'ne kalemleri ve sohbetleriyle aktaran âbidevî şahsiyetlerden birisidir. En zor şartlarda binlerce sayfa tutan eserlerini yazan Vassâf, birer kültür mahfili olan devrinin en önemli mevlvîhânelerinde yetişen yine birer âbidevî kültür adamı olan Mehmed Esad, Ahmed Remzî, Ahmed Avnî Dedelerin sohbet halkalarında bulunmuş, bu zatlardan aldığı şifahî bilgilerin pek çoğunu, gerek Divan'ında, gerek Esadnâme ve Remzîname gibi müstakil biyografik çalışmalarında, gerekse Sefine-i Evliya adlı tabakat kitabında kaleme almıştır.

Bu çalışmada, özellikle yeni nesillerin hemen hemen hiç tanımadığı, Hüseyin Vassâf'ın, haklarında medhiye veya tarih manzumeleri yazdığı kişilerle alakalı, yine Vassâf'ın verdiği bilgilerden hareketle kısa bir inceleme yapılmıştır. Burada ele alınan şahıslardan bir kısmı mevlvî şeyhi olan, bir kısmı da, başka erkân-larda yetişip mevlvîlikten de nasip alan veya mesnevîhan olarak şöhret bulan kişilerdir. Bunlardan Abdürrezzak İlmî, Ahmed Ferid ve Hasirî-zâde Elif Efendiler geçen asrın en tanınmış mesnevîhanları⁽⁸⁵⁾ olmakla, Hüseyin Vassâf Bey'in de kendilerinden istifade ettiği kişilerdir. Vassaf'ın haklarında eserler yazdığı doğrudan mevlvî erkanında yetişen Mevlvi şeyh ve şarihleri içinde, gerçekten XX. asırda kültürümüzü şekillendiren önemli simalar bulunmaktadır. Bunlar arasında Âbidin Paşa, Suûdü'l-Mevlevî, Mehmed Esad Dede, A. Avnî Konuk, Erzurumlu Abdürrezzak İlmî Efendi, Remzî Dede, Abdülbaki Baykara ve Hüseyin Fahreddin Dede gibi eli kalem tutan aşk ve gönül ehli insanlar vardır. Hüseyin Vassâf'ın, bu kişilerle ilgili verdiği bilgiler ve yazdığı şiirler mutlaka biyografi ve kültür tarihî araştırmalarına katkıda bulunacak niteliktedir.

(85) Esasen Mevlvîlik ve Mevlânâ araştırmalarının yanında ayrıca bir de mesnevîhanlık kurumu ve özellikle Dârü'l-Mesnevîler incelenmelidir, kanaatindeyiz. Vassaf'ın, incelediğimiz bu eserlerinden de anladığımız kadarıyla mesnevîhanların takrîrleri sırasında kendilerine özel eda, tavır ve şerh metodları söz konusudur. Burada gönlümüze gelen bir düşünceyi de dile getirelim. En azından büyük şehirlerimizde Mevlânâ ile ilgili kuruluşların bünyesinde geliştirilecek bilgisayar destekli modern Darü'l-mesnevîler oluşturulup Mesnevi şerhleri yapılamaz mı? Mevlânâ öğretisi bu kuruluşların bünyesinde incelenemez mi? Kültür Bakanlığımız bu Darü'l-mesnevîleri kendi bünyesinde geliştirse ne güzel olur!